

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**«ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ, ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΩΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΟΥΛΤΑΝΗ Α.Μ. 278

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας, κύριο Νικόλαο Τσακίρη, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την πολύτιμη καθοδήγησή του, τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις του και το χρόνο που αφιέρωσε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, για την στήριξη που μου προσφέρουν σε κάθε μου προσπάθεια.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	4
Abstract.....	5
Α΄ Μέρος	
1.Εισαγωγή.....	6
2.Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	8
2.1.Το δημοσιονομικό κόστος της απελευθέρωσης του εμπορίου	8
2.2.Αναδιανομή εισοδήματος και απελευθέρωση του εμπορίου	19
2.3.Πιστωτικοί περιορισμοί και διεθνές εμπόριο	21
2.3.1.Γενική επισκόπηση.....	21
2.3.2.Διεθνές εμπόριο, τραπεζικός ανταγωνισμός και πιστωτικοί περιορισμοί	27
Β΄ Μέρος	
1.Εισαγωγή.....	32
2.Το θεωρητικό υπόδειγμα.....	32
2.1.Ευημερία.....	33
2.2.Φορολογικά έσοδα.....	35
3.Επίλογος.....	37
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	38
Βιβλιογραφία.....	40

Περίληψη

Στις αναπτυσσόμενες χώρες οι δασμοί αποτελούν την κύρια πηγή φορολογικών εσόδων, διότι οι φόροι κατανάλωσης και εισοδήματος απαιτούν μεγαλύτερο κόστος είσπραξης. Για το λόγο αυτό, η απελευθέρωση του εμπορίου για τις χώρες αυτές ενέχει ένα δημοσιονομικό κόστος. Η αντικατάσταση των εσόδων από άλλες πηγές είναι δυνατή μόνο αν εφαρμοστεί σημαντική φορολογική μεταρρύθμιση, η οποία θα επιτρέψει την απελευθέρωση του εμπορίου και μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ευημερίας και των δημοσίων εσόδων. Ωστόσο, οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν ένα μεγάλο ανεπίσημο τομέα, μικρή φορολογική βάση και φορολογικές διοικήσεις με μικρότερη ικανότητα από ότι οι αναπτυγμένες χώρες. Συνεπώς, η φορολογική μεταρρύθμιση στις χώρες αυτές είναι δυνατό να επιφέρει μείωση της ευημερίας και των φορολογικών εσόδων. Επιπλέον, βασικό πυλώνα της οικονομίας των αναπτυσσόμενων χωρών αποτελούν οι εξαγωγές. Ωστόσο, αντιμετωπίζουν πιστωτικούς περιορισμούς, καθώς δεν έχουν πρόσβαση σε ανώτερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και συνεπώς δεν λαμβάνουν την χρηματοδότηση που απαιτείται για την πραγματοποίηση των εξαγωγών.

Λέξεις-Κλειδιά

απελευθέρωση εμπορίου, φορολογικά έσοδα, δασμοί, αναπτυσσόμενες χώρες, φορολογική μεταρρύθμιση, πιστωτικοί περιορισμοί, τραπεζικός ανταγωνισμός

Abstract

In developing countries, tariffs are the main source of tax revenue since consumption and income taxes require higher collection costs. For this reason, trade liberalization for these countries involves a fiscal cost. Replacement of revenue from other sources is possible only if a significant tax reform is implemented which will allow for trade liberalization and can lead to increased welfare and public revenues. However, developing countries have a large informal sector, small tax base and tax administrations with less capacity than developed countries. Trade-tax reforms in these countries can therefore bring about a decline in welfare and tax revenues. In conjunction with the above, developing economies face also credit constraints, as they do not have access to credit. This is an important issue that prevents developing economies from increasing their volume of trade.

Keywords

trade liberalization, tax revenues, tariffs, developing countries, tax reform, credit constraints, bank competition

A΄ Μέρος

1.Εισαγωγή

Καθώς οι χώρες αναπτύσσονται, τα έσοδα από τη φορολογία του εμπορίου τείνουν να αποτελούν ένα μειούμενο μερίδιο των συνολικών φόρων που συλλέγει η κυβέρνηση. Αυτή η σχέση είναι γνωστή ως υπόθεση Kuznets. Η φορολογία των εμπορικών συναλλαγών ήταν η πιο σταθερή πηγή φορολογικών εσόδων για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες παγκοσμίως (Moller 2016). Επίσης, οι δασμοί προτιμώνται από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης. Το εμπόριο διεξάγεται στα λιμάνια και στα σύνορα όπου ο έλεγχος είναι ευκολότερος. Ο ειδικός φόρος κατανάλωσης είναι δύσκολο να εισπραχθεί και οι επιχειρήσεις είναι πιο δύσκολο να ελεγχθούν ως προς την απόδοση των φόρων που τους επιβάλλονται (Moutos 2001).

Στις αναπτυσσόμενες χώρες οι δασμοί αποτελούν σημαντικό τμήμα των συνολικών φορολογικών τους εσόδων, διότι οι φόροι όπως ο Φ.Π.Α. και ο φόρος εισοδήματος απαιτούν μεγαλύτερο κόστος είσπραξης. Ωστόσο αυτές οι χώρες δέχονται πιέσεις από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου) και από εμπορικούς εταίρους για τη μείωση των δασμών τους (Cage-Gadonne 2012), καθώς η παγκοσμιοποίηση επιτάσσει την άρση των εμπορικών περιορισμών. Για το λόγο αυτό, η απελευθέρωση του εμπορίου (trade liberalization) για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος αποτελεί δύσκολο εγχείρημα (Moller 2016). Στην υποσαχάρια Αφρική οι φόροι επί του εμπορίου αντιστοιχούν στο ¼ των κυβερνητικών εσόδων και στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού αντιπροσωπεύουν περίπου το 15%. Για να επιτευχθεί η αντικατάσταση των εσόδων από άλλες πηγές απαιτείται σημαντική φορολογική μεταρρύθμιση (Baunsgaard-Keen 2009). Ωστόσο, η εφαρμογή εναλλακτικών φορολογικών πολιτικών αποτελεί πρόκληση, καθώς οι χώρες χαμηλού εισοδήματος τείνουν να έχουν μικρή εγχώρια φορολογική βάση και φορολογικές διοικήσεις με μικρότερη ικανότητα από ότι οι αναπτυγμένες χώρες (Moller 2016).

Οι Karimi-Kaliappan-Ismail-Hamzah(2016) εξετάζουν τη σχέση μεταξύ ελευθέρωσης του εμπορίου και των εσόδων από τη φορολόγηση του εμπορίου. Διαπιστώνεται ότι αυτή η σχέση δεν είναι γραμμική, αλλά αποτυπώνεται σε μια καμπύλη Laffer. Τονίζεται ότι η ελευθέρωση του

εμπορίου έχει αρνητικό αντίκτυπο στα έσοδα από το φόρο επί των εμπορικών συναλλαγών. Ωστόσο, αυτό το αρνητικό αποτέλεσμα θα εξαφανιστεί στα υψηλότερα επίπεδα απελευθέρωσης του εμπορίου, καθώς τα φορολογικά έσοδα μπορεί να αυξάνονται μετά από ένα σημείο καμπής.

Οι Keen-Lighthart (1999) υποστηρίζουν ότι η μείωση των εισαγωγικών δασμών με μια ταυτόχρονη αύξηση των φόρων εγχώριας κατανάλωσης, οδηγεί σε αύξηση της ευημερίας καθώς και των δημοσίων εσόδων.

Ακόμη, εξετάζεται αν το είδος του πολιτεύματος επηρεάζει τη φορολογία και αν οι δικτατορίες είναι πιο ικανές από τις δημοκρατίες στην είσπραξη των φόρων.

Επιπλέον, τα διανεμητικά ζητήματα είναι αναπόσπαστο μέρος κάθε εξήγησης, σχετικά με την σημαντική εξάρτηση των κυβερνήσεων των αναπτυσσόμενων χωρών από τα έσοδα από τους δασμούς. Για το λόγο αυτό, γίνεται μια εκτίμηση των διανεμητικών επιπτώσεων της μείωσης των δασμών.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που προκύπτει, είναι οι πιστωτικοί περιορισμοί που αντιμετωπίζουν οι αναπτυσσόμενες χώρες κατά την προσπάθειά τους για εξαγωγικές δραστηριότητες. Κατά την Manona (2008) η χρηματοπιστωτική ανάπτυξη αυξάνει τις εξαγωγές των χωρών. Οι προηγμένες οικονομίες εξαγωγήν περισσότερα είδη προϊόντων. Οι εξαγωγείς που έχουν πρόσβαση σε ανώτερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν περισσότερους εμπορικούς εταίρους και εισέρχονται σε μικρότερες αγορές. Τα αποτελέσματα αυτά μεγεθύνονται σε οικονομικά ευάλωτους τομείς και έχουν σημαντικές επιπτώσεις για τις λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες, πολλές από τις οποίες βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις εξαγωγές για οικονομική ανάπτυξη, αλλά περιορίζονται από την ανεπαρκή χρηματοδότηση.

Σύμφωνα με τον Hasan(2013) στις αναπτυσσόμενες χώρες οι αποφάσεις των επιχειρήσεων για επενδύσεις (υιοθέτηση τεχνολογίας) και οι προοπτικές ανταγωνισμού στην αγορά των εξαγωγών επηρεάζονται αρνητικά από τους πιστωτικούς περιορισμούς, που οφείλονται είτε στη μη διαθεσιμότητα, είτε στην ατέλεια των χρηματοπιστωτικών αγορών. Οι επιχειρήσεις αναζητούν χρηματοδότηση για την κάλυψη δύο διαφορετικών ειδών σταθερού κόστους: α) το κόστος εισόδου στην αγορά (επενδύσεις σε κεφαλαιουχικά αγαθά) και β) το κόστος που απαιτείται για τη δημιουργία δικτύου ξένων αγορών και συλλογής πληροφοριών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι μικρές επιχειρήσεις να

είναι πιο περιορισμένες και να μην έχουν τη δυνατότητα να υπερβούν το όριο παραγωγικότητας που απαιτείται για να εισέλθουν και να διατηρηθούν σε μια ξένη αγορά.

Επιπλέον, μελετάται ο αντίκτυπος του τραπεζικού ανταγωνισμού στο κόστος πίστωσης και άρα στην πρόσβαση των επιχειρήσεων στην χρηματοδότηση. Υπάρχουν δύο διαφορετικές προσεγγίσεις: η υπόθεση της δύναμης αγοράς και η υπόθεση των πληροφοριών.

2.Βιβλιογραφική επισκόπηση

2.1.Το δημοσιονομικό κόστος της απελευθέρωσης του εμπορίου

Τα τελευταία 40 χρόνια σημειώθηκε σημαντική μείωση των φορολογικών εσόδων που προέρχονται από δασμούς. Για το λόγο αυτό, η απελευθέρωση του εμπορίου ενέχει ένα δημοσιονομικό κόστος. Σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Cage-Gadenne (2012) χρησιμοποιήθηκε ένα σύνολο δεδομένων που αφορούν τα φορολογικά έσοδα και τις κυβερνητικές δαπάνες των αναπτυσσόμενων χωρών για την περίοδο 1945-2006. Εντοπίζονται μεγάλα και παρατεταμένα καθοδικά σοκ στα έσοδα από δασμούς, τα οποία ονομάζονται επεισόδια και ερευνάται ο αντίκτυπός τους στα συνολικά φορολογικά έσοδα. Παρατηρούνται 110 τέτοια επεισόδια. Επίσης, εξετάζεται αν τα έσοδα που απώλεσαν οι χώρες αυτές είναι δυνατό να ανακτηθούν με άλλου είδους φορολόγηση. Θεωρείται ότι οι χώρες “ανακάμπτουν” δημοσιονομικά όταν τα συνολικά φορολογικά έσοδά τους είναι τουλάχιστον ίσα με το επίπεδό τους κατά την έναρξη του επεισοδίου. Σχεδόν οι μισές από τις χώρες που υπέστησαν μεγάλη πτώση των εσόδων από τους δασμούς παρουσίασαν επίσης ταυτόχρονη πτώση των συνολικών εσόδων και δαπανών. Το γεγονός αυτό είχε διάρκεια για τουλάχιστον 10 χρόνια. Ελάχιστες είναι οι χώρες που κατάφεραν να ανακτήσουν τα φορολογικά έσοδα που έχουν χαθεί από τη μείωση των δασμών. Ωστόσο, κάποιες χώρες θα παραμείνουν σε μια “παγίδα χαμηλής φορολογικής ικανότητας” (low capacity trap) και δεν θα ανακτήσουν ποτέ τα χαμένα τους έσοδα.

Οι Baunsgaard-Keen (2009) διαπιστώνουν ότι οι χώρες υψηλού εισοδήματος κατάφεραν να ανακτήσουν τα έσοδα που απώλεσαν. Ενώ οι

χώρες μεσαίου εισοδήματος ανέκτησαν 45-60 cents για κάθε δολάριο από τα χαμένα φορολογικά έσοδα (από τους δασμούς). Για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος, η ανάκαμψη των εσόδων ήταν εξαιρετικά αδύναμη. Έχουν ανακτήσει περίπου 30 cents από κάθε δολάριο που έχει χαθεί.

Οι χώρες που πραγματοποίησαν την ανάκτηση των εσόδων που χάθηκαν, αύξησαν τα έσοδά τους από τους εγχώριους φόρους κατανάλωσης και εισοδήματος. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι χώρες μεσαίου και υψηλού εισοδήματος που υιοθέτησαν τον Φ.Π.Α. ωφελήθηκαν. Ωστόσο, δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία ότι οι χώρες χαμηλού εισοδήματος που υιοθέτησαν τον Φ.Π.Α. έχουν ανακάμψει σε μεγαλύτερο βαθμό από τις χώρες χωρίς τον Φ.Π.Α.. Ειδικότερα, η Ουγκάντα με τον Φ.Π.Α. αντιστάθμισε τη μείωση των εσόδων από τον εμπορικό φόρο σχεδόν κατά 3% του ΑΕΠ τη δεκαετία του 1990, αυξάνοντας τα έσοδα από το φόρο κατανάλωσης κατά 4,5 περίπου μονάδες. Αντίθετα, η Αίγυπτος με τον Φ.Π.Α. έχει μειώσει τα έσοδα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 περισσότερο από τη μείωση του εμπορικού φόρου.

Επιπρόσθετα, ένα στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η φορολογική ικανότητα (tax capacity) των χωρών. Σύμφωνα με τους Besley-Persson (2009) κρατική ικανότητα θεωρείται η ικανότητα του κράτους να επιβάλλει και να συλλέγει φόρους. Η κρατική ικανότητα εξελίχθηκε ιστορικά ανταποκρινόμενη στις ανάγκες του πολέμου. Ο πόλεμος έδωσε ώθηση στις πηγές φορολογίας και δημιούργησε κίνητρα στις κυβερνήσεις να επενδύσουν σε θεσμούς αύξησης εσόδων.

Έχοντας υπόψη ότι για τις αναπτυσσόμενες χώρες τα φορολογικά έσοδα εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το διεθνές εμπόριο, πολλοί πιστεύουν ότι η μείωση ή εξάλειψη αυτών των φόρων είναι σε θέση να επιφέρει δημοσιονομική αστάθεια. Παρόλα αυτά, τα έσοδα από τον εμπορικό φόρο δεν θα μειωθούν κατά την αξία μείωσης των δασμών. Οι Karimi-Kaliappan-Ismail-Hamzah (2016) επισημαίνουν ότι τα έσοδα δεν εξαρτώνται μόνο από τον δασμολογικό συντελεστή, αλλά και από άλλους παράγοντες όπως: η ελαστικότητα ζήτησης για εισαγωγές (ως προς τιμή, εισόδημα), η ελαστικότητα υποκατάστασης μεταξύ των εισαγωγών, η δομή της αγοράς, των εισαγωγών, τα αποτελέσματα ανακοίνωσης, ο βαθμός ευελιξίας της

συναλλαγματικής ισοτιμίας, το αρχικό επίπεδο των δασμών, η έκταση κάλυψης των δασμών, ο βαθμός στον οποίο μειώνονται οι δασμοί.

Η σχέση μεταξύ των δασμολογικών συντελεστών και των εσόδων που εισπράττονται από τον εμπορικό φόρο είναι μη γραμμική. Αυτό αποτυπώνεται σε μια καμπύλη Laffer, η οποία είναι σχήματος ανεστραμμένου U όπου υπάρχει ένα σημείο καμπής. Αν οι αρχικοί δασμολογικοί συντελεστές είναι υψηλοί, η μείωση των δασμών μπορεί να επιφέρει μια αύξηση στα έσοδα από τον εμπορικό φόρο. Επίσης, μια αύξηση στους δασμολογικούς συντελεστές οδηγεί σε αύξηση στη συλλογή των δασμών (εσόδων), η οποία είναι πολύ μικρότερη για υψηλότερους συντελεστές από ότι για χαμηλότερους. Διαπιστώνεται ότι για μια χώρα που ο δασμολογικός συντελεστής (μέσος όρος δασμών ως % των εισαγόμενων εμπορευμάτων) μειώνεται στο 20% περίπου θα έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια εσόδων. Οι χώρες χαμηλού εισοδήματος λειτουργούν στο ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης Laffer. Στο σημείο καμπής ο δασμολογικός συντελεστής (δασμολογικός συντελεστής μεγιστοποίησης των εσόδων) είναι ίσος με 38,5% για όλες τις χώρες του δείγματος και πέρα από αυτόν ο δασμολογικός συντελεστής αρχίζει να έχει αρνητικές επιπτώσεις στον εμπορικό φόρο. Το σημείο καμπής για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος, χαμηλότερου μεσαίου εισοδήματος και άνω μεσαίου εισοδήματος είναι 37,5%, 26,5%, 17,5% αντιστοίχως, δηλαδή είναι μικρότερο για τις χώρες με υψηλότερο εισόδημα από ότι αυτό των χωρών με χαμηλότερο εισόδημα.

Οι Besley-Persson (2014) θεωρούν ότι οι λόγοι για τους οποίους οι αναπτυσσόμενες χώρες φορολογούν τόσο λίγο είναι πολιτικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί και οικονομικοί. Για παράδειγμα: τα αδύναμα θεσμικά όργανα, οι κατακερματισμένες πολιτικές, η έλλειψη διαφάνειας λόγω των αδύναμων μέσων ενημέρωσης, η αδύναμη αίσθηση της εθνικής ταυτότητας, οι κακοί κανόνες συμμόρφωσης. Όλοι αυτοί οι παράγοντες αποδυναμώνουν τη συλλογή φορολογικών εσόδων. Καθώς οι οικονομίες αναπτύσσονται, κρίνεται αναγκαία η αναδιάρθρωση και η επέκταση των φορολογικών βάσεων. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να προωθήσουν μια συνειδητή μεταρρύθμιση για την οικοδόμηση ενός αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος.

Οι χώρες υψηλού εισοδήματος συλλέγουν φορολογικά έσοδα από τους φόρους εισοδήματος και κάποιες από αυτές δεν επιβάλλουν καθόλου

εμπορικούς φόρους. Αντίθετα, οι χώρες μέσου και χαμηλού εισοδήματος εξαρτώνται περισσότερο από τους εμπορικούς φόρους. Για την είσπραξη των εμπορικών φόρων απαιτείται μόνο η παρατήρηση των εμπορικών ροών στα σύνορα, ενώ για την είσπραξη των φόρων εισοδήματος απαιτείται ένα πολύπλοκο σύστημα παρακολούθησης, επιβολής και συμμόρφωσης.

Η βάση του φόρου εισοδήματος δεν είναι τόσο σημαντική στις αναπτυσσόμενες χώρες, όσο στις ανεπτυγμένες. Οι χώρες χαμηλού εισοδήματος έχουν στενότερες φορολογικές βάσεις από ότι οι χώρες υψηλού εισοδήματος. Στις χώρες χαμηλού εισοδήματος, για την αύξηση των φορολογικών εσόδων ίσως ήταν προτιμότερη η διεύρυνση της φορολογικής βάσης από ότι μια αλλαγή των φορολογικών συντελεστών. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, η πολιτική που ακολουθείται δεν δικαιολογεί ένα αναδιανεμητικό χαρακτήρα, διότι μπορεί να μεταφέρονται πόροι σε πολιτικές εκλογικές περιφέρειες οι οποίες δεν είναι χαμηλού εισοδήματος.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, σημαντικό ζήτημα αποτελεί η ύπαρξη φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Το επίπεδο διαφθοράς και η φορολογία σχετίζονται αρνητικά. Στις χώρες χαμηλού εισοδήματος οι έλεγχοι της εκτελεστικής εξουσίας είναι ασθενέστεροι με αποτέλεσμα υψηλά επίπεδα διαφθοράς. Οι διεφθαρμένες κυβερνήσεις πιθανόν να αντιμετωπίσουν μεγαλύτερη αντίσταση στην αύξηση της φορολογικής εξουσίας. Η ελαστικότητα του φορολογητέου εισοδήματος ως προς το επίπεδο των φόρων είναι υψηλή, δηλαδή σε μια χώρα με μεγάλο ανεπίσημο τομέα (informal sector) αν η κυβέρνηση αυξήσει τους φόρους τότε θα μειωθεί ουσιαστικά το φορολογητέο εισόδημα που δηλώνεται. Στις φτωχές οικονομίες, οι άτυπες επιχειρήσεις δεν μπορούν να φορολογηθούν, διότι δεν τηρούνται επίσημα αρχεία και οι συναλλαγές τους δεν καταγράφονται.

Οι χώρες χαμηλού εισοδήματος έχουν μεγάλο ανεπίσημο τομέα και πολλές επιχειρήσεις μικρής κλίμακας. Άρα, έχουν μια περιορισμένη φορολογική βάση και χαμηλότερο επίπεδο είσπραξης φόρων. Οι επίσημες επιχειρήσεις μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την αύξηση των φορολογικών εσόδων, επειδή οι επιχειρήσεις αυτές λειτουργούν σε επίσημες χρηματοπιστωτικές αγορές και επειδή οι φορολογικές αρχές μπορούν να τις χρησιμοποιούν για να εισπράττουν φόρους από τους εργαζόμενους μέσω παρακράτησης

εισοδήματος. Η παρακράτηση εισοδήματος διευκολύνει τον φορολογικό έλεγχο ιδιωτών και επιχειρήσεων.

Οι φτωχές χώρες λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση, η οποία κάποιες φορές είναι μεγαλύτερη από τα εγχώρια φορολογικά έσοδα. Γι' αυτό το λόγο η φορολογική επιβάρυνση στις χώρες αυτές είναι χαμηλή. Άρα, όσο υπάρχουν τέτοιες οικονομικές ενισχύσεις τόσο μειώνεται το κίνητρο για τη λήψη μέτρων που θα αυξήσουν την εγχώρια βάση εσόδων. Επίσης, μειώνεται το κίνητρο για φορολόγηση από ευρείας βάσης πηγές όπως ο ΦΠΑ και ο φόρος εισοδήματος, όταν σε μια χώρα υπάρχουν άφθονοι φυσικοί πόροι εύκολης φορολόγησης.

Επίσης, ο έλεγχος της κυβέρνησης από ομάδες ελίτ επηρεάζει τη χρήση των εσόδων. Η αναδιανομή μπορεί να είναι επιλεκτική (οι δαπάνες για τριτοβάθμια εκπαίδευση ευνοούν τις ελίτ, ενώ οι δαπάνες για βασικές υπηρεσίες υγείας βοηθούν τους φτωχούς). Η πολιτική εξυπηρετεί άτομα με υψηλότερα μεσαία εισοδήματα. Οπότε το κίνητρο για προοδευτική φορολογία μειώνεται.

Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι για την πληρωμή των φόρων και την τήρηση του νόμου είναι απαραίτητοι αυστηροί κανόνες φορολογικής συμμόρφωσης, καθώς επίσης και αλλαγή νοοτροπίας συμμόρφωσης. Οι κανόνες αυτοί μπορούν επίσης να προκύψουν από μια ενισχυμένη αίσθηση εθνικής ταυτότητας. Κάθε κυβέρνηση που επιθυμεί να φορολογήσει θα έχει κίνητρο να δημιουργήσει τους θεσμούς που υποστηρίζουν τις επίσημες αγορές (π.χ. η δημιουργία ενός επίσημου χρηματοπιστωτικού συστήματος θα οδηγήσει σε πιο αποτελεσματική φορολόγηση).

Από τη μελέτη των Gordon-Li (2005) συμπεραίνεται ότι οι φόροι που εισπράττονται εύκολα είναι από τις επιχειρήσεις που είναι περισσότερο εξαρτημένες από το χρηματοπιστωτικό τομέα (πιθανώς έντασης κεφαλαίου επιχειρήσεις). Όταν οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν το χρηματοπιστωτικό τομέα, οι κυβερνήσεις μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση στα αρχεία των τραπεζών και να αποκομίσουν τις απαραίτητες πληροφορίες για να επιβάλουν την φορολογία. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις μπορούν να αποφύγουν τη φορολογία αποφεύγοντας οποιαδήποτε συναλλαγή με το χρηματοπιστωτικό τομέα, δηλαδή λειτουργώντας με μετρητά στην ανεπίσημη οικονομία. Οι επιχειρήσεις πρέπει να συγκρίνουν το κόστος και το όφελος από τη χρήση του

χρηματοπιστωτικού τομέα. Αν οι φορολογικοί συντελεστές είναι αρκετά υψηλοί, οι επιχειρήσεις μπορεί να απαρνηθούν τα οικονομικά οφέλη από τη χρήση τραπεζών με σκοπό την φοροαποφυγή. Για τις φτωχότερες χώρες, η αξία που λαμβάνουν από τη χρήση του χρηματοπιστωτικού τομέα είναι πολύ μικρότερη από ότι για τις πλουσιότερες χώρες. Ως εκ τούτου, περιορίζεται η ικανότητα της κυβέρνησης για συλλογή φορολογικών εσόδων και διαμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής.

Μια περίπτωση εισόδου ξένων τραπεζών μπορεί να υπονομεύσει το φορολογικό σύστημα μιας χώρας, διότι οι εγχώριες επιχειρήσεις θα μεταφέρουν στο εξωτερικό τους οικονομικούς λογαριασμούς τους με σκοπό την απόκρυψη των δραστηριοτήτων τους από την κυβέρνηση.

Οποιαδήποτε πολιτική αυξάνει την αξία των υπηρεσιών που παρέχουν οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, θα αυξήσει τη χρήση του χρηματοπιστωτικού τομέα και θα αυξήσει τα έσοδα που θα εισπράξει η κυβέρνηση. Αντίθετα, κάθε πολιτική που υπονομεύει την αξία των υπηρεσιών που παρέχουν οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, θα μειώσει τα φορολογικά έσοδα.

Σύμφωνα με τους Auriol-Warlters (2004) τα χαμηλά φορολογικά έσοδα στις αναπτυσσόμενες χώρες οφείλονται στις περιορισμένες διοικητικές ικανότητες και στην αυξημένη φοροδιαφυγή. Η αύξηση της παραοικονομίας εξηγείται από το αυξανόμενο βάρος της άμεσης φορολογίας και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Ο ανεπίσημος τομέας είναι μεγαλύτερος στις αναπτυσσόμενες χώρες από ότι στις πλούσιες χώρες λόγω του υψηλότερου κόστους εισόδου στην επίσημη οικονομία. Ο περιορισμός της εισόδου στην αγορά είναι μια σκόπιμη πολιτική με στόχο την αύξηση των εσόδων. Τα υψηλότερα τέλη εισόδου συνδέονται με μεγαλύτερους ανεπίσημους τομείς και με υψηλότερα φορολογικά έσοδα. Μια προσπάθεια διεύρυνσης της φορολογικής βάσης αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της φορολογικής μεταρρύθμισης στις αναπτυσσόμενες χώρες. Με τη μείωση των τελών εισόδου στην αγορά οι χώρες αυτές θα μπορούσαν να διευρύνουν τους επίσημους τομείς και άρα τη φορολογική βάση. Μια τέτοια πολιτική θα πρέπει να προχωρήσει σταδιακά και να δημιουργηθεί ο κατάλληλος διοικητικός μηχανισμός.

Κρίνεται αναγκαίο για τις αναπτυσσόμενες χώρες να οικοδομήσουν αποτελεσματικότερες φορολογικές διοικήσεις που θα τους επιτρέψουν την απελευθέρωση του εμπορίου και την αύξηση των φορολογικών τους εσόδων

με άλλα μέσα, καθώς δεν θα είναι απαραίτητο να επιβάλλουν δασμούς. Η αντικατάσταση των δασμών με εγχώριους φόρους μπορεί να γίνει μόνο σε χώρες που είναι πρόθυμες να αναλάβουν το κόστος αύξησης της φορολογικής τους ικανότητας στην εγχώρια αγορά (Cage-Gadonne 2012).

Επίσης, οι Khattry-Rao (2002) τονίζουν ότι σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες η μετάβαση από τους εμπορικούς φόρους στους εγχώριους φόρους δεν είναι πάντοτε δυνατή, διότι ορισμένα χαρακτηριστικά περιορίζουν την ικανότητά τους να το πράξουν. Δομικοί και θεσμικοί παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη συλλογή των φορολογικών εσόδων.

α) Δομικοί περιορισμοί

Καθώς αναπτύσσεται μια οικονομία, γίνεται πιο αστικοποιημένη. Η αστικοποίηση αυξάνει τόσο την ανάγκη φορολογικών εσόδων, όσο και την ικανότητα φορολόγησης. Από την πλευρά της ζήτησης, η μεγαλύτερη αστικοποίηση οδηγεί σε μεγαλύτερη ανάγκη για δημόσιες υπηρεσίες. Από την πλευρά της προσφοράς, η αστικοποίηση οδηγεί σε μεγαλύτερες φορολογητέες βάσεις, καθώς η οικονομική δραστηριότητα τείνει να συγκεντρώνεται σε αστικές περιοχές.

Αντίθετα, οι αγροτικές οικονομικές δραστηριότητες είναι δύσκολο να φορολογηθούν διότι οι επιχειρήσεις είναι διασκορπισμένες και μικρής κλίμακας. Οι χώρες που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εξαγωγές πρωτογενών προϊόντων τείνουν να φορολογούν σημαντικά το εμπόριο. Οι αναπτυσσόμενες χώρες τείνουν επίσης να έχουν υψηλά ποσοστά εξάρτησης από την ηλικία, καθιστώντας τις βάσεις φορολογίας εισοδήματος μικρότερες από ότι στις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες.

β) Θεσμικοί περιορισμοί

Οι αναπτυσσόμενες χώρες τείνουν να έχουν παλαιές φορολογικές διοικήσεις. Επίσης, οι διαχειριστές των φόρων λαμβάνουν χαμηλή αμοιβή με αποτέλεσμα κάποιες φορές την εμφάνιση διαφθοράς. Επιπλέον, υπάρχει η τάση των φορολογουμένων να αποφεύγουν τους φόρους. Για τους παραπάνω λόγους η είσπραξη των εσόδων δεν καθίσταται αποτελεσματική. Ωστόσο, οι εμπορικοί φόροι είναι σχετικά εύκολο να εφαρμοστούν και να εισπραχθούν. Επίσης, υπάρχουν πολιτικά εμπόδια που δυσχεραίνουν τις προσπάθειες επέκτασης των εγχώριων φορολογικών βάσεων (π.χ. η άσκηση

πίεσης από πολιτικά ισχυρές ομάδες συμφερόντων οδηγεί συχνά στην εξαίρεσή τους από τη φορολογία).

γ) Αντιφατικοί στόχοι των σύγχρονων φορολογικών συστημάτων

Οι προσπάθειες για αύξηση της αποτελεσματικότητας των φορολογικών συστημάτων προκαλούν περεταίρω ανικανότητα. Για παράδειγμα, πολλές αναπτυσσόμενες χώρες αύξησαν τη φορολογία των εγχώριων αγαθών και υπηρεσιών (με την επιβολή φόρων επί των πωλήσεων, ΦΠΑ και ειδικών φόρων κατανάλωσης). Όμως μεγάλο μέρος της εγχώριας παραγωγής διαφεύγει από τη φορολογία και ως εκ τούτου μεγάλο μέρος των φόρων επί των πωλήσεων επιβάλλεται στις εισαγωγές. Επίσης, οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης εισπράττονται κατά κύριο λόγο από εισαγόμενα αγαθά όπως το πετρέλαιο, αυτοκίνητα, αλκοόλ κ.ά. Ακόμη πραγματοποιούνται φορολογικές ελαφρύνσεις σε ομάδες συμφερόντων. Όλα τα παραπάνω μειώνουν την αποτελεσματικότητα της φορολογίας στο εσωτερικό της χώρας.

Επιπλέον, η στροφή προς τους εγχώριους έμμεσους φόρους θα προωθήσει μια πιο δίκαιη κατανομή του βάρους της φορολογίας εάν επιβληθούν υψηλοί συντελεστές στα αγαθά πολυτελείας και χαμηλοί συντελεστές στα αγαθά πρώτης ανάγκης. Ωστόσο, σε πολλές φτωχές χώρες, η αυξανόμενη ανάγκη για έσοδα οδήγησε στη φορολόγηση αναγκαίων αγαθών όπως τρόφιμα και καύσιμα, επιβαρύνοντας δυσανάλογα τους φτωχούς.

Επίσης, η εσωτερική φορολογία είναι διοικητικά δαπανηρή. Το διοικητικό κόστος των τελωνείων και των ειδικών φόρων κατανάλωσης είναι μικρότερο από αυτό του ΦΠΑ και των φόρων εισοδήματος φυσικών προσώπων.

Κατά τους Keen- Ligthart (1999) η μεταρρύθμιση των δασμών αποτελεί ένα πιεστικό ζήτημα πολιτικής σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες. Σε μια μικρή οικονομία η αξία της παραγωγής στις παγκόσμιες τιμές μεγιστοποιείται με τον καθορισμό όλων των δασμών στο μηδέν. Αν όλα τα αγαθά είναι εμπορεύσιμα, η μείωση των δασμών ή η κατάργηση όλων των δασμών (η οποία αυξάνει την αξία της εγχώριας παραγωγής σε παγκόσμιες τιμές) με μια μεταρρύθμιση του φόρου κατανάλωσης που αφήνει αμετάβλητες τις τιμές καταναλωτή, οδηγεί σε αύξηση της ευημερίας και των δημοσίων εσόδων. Επίσης, αυξάνει τα δημόσια έσοδα αν μειωθεί η μεγιστοποιημένη αξία της εγχώριας παραγωγής σε τιμές παραγωγού. Μειώνοντας τον υψηλότερο δασμολογικό

συντελεστή (στο δεύτερο υψηλότερο επίπεδο) διατηρώντας ταυτόχρονα όλους τους άλλους δασμολογικούς συντελεστές σταθερούς, αυξάνεται η αξία της παραγωγής σε παγκόσμιες τιμές εφόσον το εν λόγω αγαθό αποτελεί υποκατάστατο της παραγωγής για όλα τα άλλα αγαθά.

Οι Emran-Stiglitz (2004) μελετούν ότι μια φορολογική μεταρρύθμιση που έχει εφαρμοστεί σε αναπτυσσόμενες χώρες είναι η μείωση του εμπορικού φόρου και τελικά κατάργησή του με ταυτόχρονη αύξηση του ΦΠΑ. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η οικονομική δυσπραγία των αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς και τα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η μεταρρύθμιση του εμπορικού φόρου ενδέχεται να οδηγήσει σε σημαντική απώλεια εσόδων.

Οι εμπορικοί φόροι θεωρούνται διπλά στρεβλωτικοί διότι παρεμβάλλονται στις τιμές καταναλωτών καθώς επίσης και στις τιμές παραγωγών. Επιπλέον, στις αναπτυσσόμενες χώρες υπάρχει ένας μεγάλος ανεπίσημος τομέας που διαφεύγει από τον ΦΠΑ. Μολονότι μια μείωση του εμπορικού φόρου μειώνει τις στρεβλώσεις στην παραγωγή και στην κατανάλωση, μια αύξηση του ΦΠΑ αυξάνει τις στρεβλώσεις μεταξύ επίσημου και ανεπίσημου τομέα. Ως εκ τούτου, μια τέτοια μεταρρύθμιση μειώνει την ευημερία υπό εύλογες συνθήκες.

Σε μια οικονομία που αποτελείται μόνο από τον επίσημο τομέα, η μείωση των δασμών στις εισαγωγές στο βασικό εμπόρευμα που φέρει τον υψηλότερο δασμό και την υψηλότερη φορολογική επιβάρυνση, αυξάνει την ευημερία με κατάλληλες υποθέσεις υποκατάστασης, όταν τα χαμένα έσοδα αντισταθμίζονται από την αύξηση του φόρου κατανάλωσης για το εμπόρευμα που φέρει τη χαμηλότερη έμμεση φορολογική επιβάρυνση.

Σε μια οικονομία με επίσημο και ανεπίσημο τομέα, για την αύξηση του ΦΠΑ θα πρέπει να επιλεγεί εκείνο το προϊόν που απολαμβάνει την χαμηλότερη έμμεση φορολογική επιβάρυνση.

Όταν υπάρχει μεγάλος ανεπίσημος τομέας, περιορίζεται η επιλογή του εμπορεύματος για αύξηση του ΦΠΑ και η μεταρρύθμιση της πολιτικής μειώνει την ευημερία υπό εύλογες συνθήκες. Η μεταρρύθμιση απαιτεί πολύ αυστηρές υποθέσεις για να εξασφαλίσει βελτίωση της ευημερίας. Οπότε, ο ΦΠΑ ίσως να μην είναι το καλύτερο μέσο για την αύξηση των εσόδων στις αναπτυσσόμενες χώρες, σε σύγκριση με τους φόρους επί των εμπορικών συναλλαγών.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποια χαρακτηριστικά των οικονομιών των αναπτυσσόμενων χωρών όπως : η ύπαρξη μη εμπορεύσιμων και ενδιάμεσων αγαθών, οι ιδιαίτερες διοικητικές δαπάνες για διάφορους φόρους, το λαθρεμπόριο και οι διασυνοριακές αγορές. Όταν όλα τα εμπορεύματα είναι εμπορεύσιμα μπορούμε να επιλέξουμε οποιοδήποτε εμπόρευμα ως υποψήφιο για μεταρρύθμιση του εμπορικού φόρου. Αυτό δεν ισχύει για τα μη εμπορεύσιμα προϊόντα. Το κόστος που ενέχει ο ΦΠΑ στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι υψηλό λόγω υψηλών ποσοστών αναλφαβητισμού και ελαχίστης γραπτής τήρησης βιβλίων. Το λαθρεμπόριο έχει σοβαρές συνέπειες διότι εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα παρακολούθησης των συνόρων. Σε αντίθεση με τον ΦΠΑ, οι εμπορικοί φόροι δεν ενθαρρύνουν τις διασυνοριακές αγορές αν υποθεθεί ότι η τελωνειακή διοίκηση είναι αρκετά αποτελεσματική.

Επίσης, μελετάται ο ρόλος του πολιτεύματος στο φορολογικό σύστημα. Κυριαρχεί η αντίληψη ότι οι δικτατορίες είναι πιο ικανές από τις δημοκρατίες στην είσπραξη των φόρων, διότι οι δικτατορίες χρησιμοποιούν τη βία για τη θέσπιση φορολογικών νόμων (που αποφέρουν περισσότερα έσοδα) καθώς και τη συμμόρφωση με αυτούς τους νόμους. Τα αυταρχικά καθεστώτα δεν εξαρτώνται από τη λαϊκή στήριξη όπως οι δημοκρατίες και άρα μπορούν να αγνοήσουν τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων και των ομάδων πίεσης. Ωστόσο, η εμπειρική έρευνα δείχνει ότι οι δημοκρατίες δεν είναι λιγότερο ικανές να εισπράττουν φόρους από ότι οι δικτατορίες. Παρόλο που οι φόροι είναι υψηλότεροι στις δημοκρατίες από ότι στις δικτατορίες, το γεγονός αυτό δεν οφείλεται σε κάποιο χαρακτηριστικό των δημοκρατικών καθεστώτων. Η διαφορά που μπορεί να υπάρχει στο ύψος των φόρων που εισπράττει η κάθε κυβέρνηση σε διαφορετικές χώρες δεν οφείλεται στο ότι υπόκεινται σε διαφορετικά πολιτικά καθεστώτα. Αν και υπάρχουν παράγοντες που επηρεάζουν διαφορετικά το ύψος των φόρων που συνάπτει η κυβέρνηση σε κάθε καθεστώς, ο τύπος του καθεστώτος δεν επηρεάζει το συνολικό επίπεδο φορολογίας(Cheibub 2016).

Κατά τους Garcia-Von Haldenwang (2016) το είδος του πολιτεύματος επηρεάζει τη φορολογία. Ωστόσο δεν υπάρχει γραμμική τάση υπέρ της δημοκρατίας. Παρατηρείται μια σχέση σχήματος U μεταξύ πολιτεύματος και

φορολογίας. Όσο περισσότερο τα πολιτικά καθεστώτα προσεγγίζουν την πλήρη δημοκρατία, τόσο περισσότερα έσοδα συγκεντρώνουν.

Σύμφωνα με τον Moller(2016) η ανάκαμψη των χαμένων εσόδων μέσω άλλων πηγών φορολόγησης ήταν ισχυρότερη σε χώρες που ξεκίνησαν μια διαδικασία εκδημοκρατισμού παράλληλα με την απελευθέρωση του εμπορίου. Για κάθε δολάριο που χάθηκε από τη μείωση των δασμών οι χώρες που εκδημοκρατίστηκαν κατάφεραν να ανακτήσουν περίπου 45 cents από άλλες πηγές μακροπρόθεσμα. Ωστόσο, οι αυταρχικές χώρες δεν παρουσιάζουν την ίδια εικόνα.

Επίσης, οι Cage-Gadenne (2012) σημειώνουν ότι οι δημοκρατικές χώρες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να ανακτήσουν τα φορολογικά τους έσοδα, αυξάνοντας την εγχώρια φορολογία. Ακόμη, παρατηρείται ότι οι χώρες που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση θα επενδύσουν στη φορολογική τους ικανότητα και θα ανακάμψουν μεσοπρόθεσμα.

Οι Keen-Kotsogiannis (2003) προχωρούν στη μελέτη ενός συστήματος όπου οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής είναι Leviathans και προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα έσοδα. Μια τέτοια οικονομία χαρακτηρίζεται από υπερβολικά υψηλή φορολογία. Με τη εντατικοποίηση του οριζόντιου ανταγωνισμού αυξάνοντας τον αριθμό των κρατών, αυξάνονται τα έσοδα (σε αντίθεση με την άποψη Leviathan), αλλά βελτιώνει την ευημερία των καταναλωτών (σύμφωνα με την άποψη Leviathan).

Όταν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής είναι Leviathans υπάρχει μια τάση για υπερβολική φορολογία. Τα ομοσπονδιακά και κρατικά έσοδα αυξάνονται με μια μικρή περικοπή, είτε στον ομοσπονδιακό, είτε στον κρατικό φόρο. Ο ομοσπονδιακός φόρος ισορροπίας είναι υπερβολικά υψηλός όσον αφορά την ευημερία των καταναλωτών: η μείωση του ομοσπονδιακού φόρου θα ωφελήσει τον πολίτη, μέσω υψηλότερων κρατικών δαπανών, υψηλότερου εισοδήματος και μεγαλύτερης απόδοσης των αποταμιεύσεων. Υποθέτοντας ότι οι δαπάνες (ομοσπονδιακές και κρατικές) είναι τέλεια υποκατάστατα, η ευημερία των πολιτών αυξάνεται από την αύξηση του αριθμού των κρατών. Ο οριζόντιος ανταγωνισμός είναι επιθυμητός ως μέσο πειθαρχίας των πολιτικών αφενός και αφετέρου ένας τέτοιος ανταγωνισμός μπορεί να βλάψει την κοινωνία.

2.2.Αναδιανομή εισοδήματος και απελευθέρωση του εμπορίου

Η μείωση των δασμών έχει σημαντικές διανεμητικές επιπτώσεις. Για το λόγο αυτό, οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών θα πρέπει να λάβουν υπόψη τα ζητήματα διανομής που προκύπτουν, όταν εξετάζουν την μείωση των δασμών και την εξεύρεση άλλων πηγών δημοσίων εσόδων.

Ο Moutos (2001) αναλύει ένα υπόδειγμα κάθετα διαφοροποιημένων προϊόντων. Στις φτωχές χώρες η πλειοψηφία των νοικοκυριών είναι χαμηλού εισοδήματος και καταναλώνει χαμηλής ποιότητας ποικιλίες του διαφοροποιημένου προϊόντος (που παράγεται εγχωρίως) και άρα δεν επηρεάζονται από τους δασμούς. Επίσης, τα νοικοκυριά αυτά προτιμούν τους δασμούς ως πηγή κρατικών εσόδων παρά τον φόρο εισοδήματος. Οι φτωχές χώρες έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα και εξάγουν στις πλούσιες χώρες χαμηλής ποιότητας ποικιλίες του διαφοροποιημένου προϊόντος. Οι εισαγωγές τους είναι υψηλής ποιότητας ποικιλίες οι οποίες εξάγονται από τις πλούσιες χώρες. Τα εισαγόμενα προϊόντα υψηλής ποιότητας καταναλώνονται από νοικοκυριά υψηλού εισοδήματος, τα οποία αποτελούν τη μειοψηφία στις φτωχές χώρες. Οπότε, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που αποτελείται από χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά, δεν επηρεάζεται από τους δασμούς. Επιπλέον, οι προτιμήσεις των νοικοκυριών μπορούν να αλλάξουν τις διανεμητικές επιπτώσεις του ελεύθερου εμπορίου.

Ο Faber(2014) εξετάζει τις επιπτώσεις των περικοπών των δασμών των εισαγωγών. Διαπιστώνει ότι η φθηνότερη πρόσβαση σε εισαγόμενα ενδιάμεσα προϊόντα από ανεπτυγμένες χώρες μειώνει τη σχετική τιμή των προϊόντων υψηλότερης ποιότητας σε μια αναπτυσσόμενη χώρα. Συνεπώς, η σχετική τιμή οδηγεί σε σημαντική αύξηση της ανισότητας των πραγματικών εισοδημάτων, λόγω των διαφορών στο κόστος ζωής μεταξύ πλούσιων και φτωχών νοικοκυριών.

Σύμφωνα με το Θεώρημα Stolper-Samuelson η απελευθέρωση του εμπορίου στρέφει το εισόδημα προς εκείνο το συντελεστή παραγωγής, ο οποίος σε μια χώρα βρίσκεται σε αφθονία. Ο Davis (1996) διαπιστώνει ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες, η απελευθέρωση του εμπορίου θα ωφελήσει την ανειδίκευτη εργασία, η οποία βρίσκεται σε αφθονία. Ωστόσο, οι εμπειρικές μελέτες δείχνουν αντίθετα αποτελέσματα και άρα δεν μπορούμε να

συνάγουμε βásiμα συμπεράσματα. Σε μια χώρα που η εργασία βρίσκεται σε αφθονία σε σχέση με την παγκόσμια οικονομία, αλλά το κεφάλαιο είναι άφθονο σε σχέση με το δικό του κώνο, θα παρατηρηθεί ότι η απελευθέρωση του εμπορίου μειώνει τους μισθούς. Σύμφωνα με τον Thompson(1995) οι σχετικά άφθονοι φθινοί παραγωγικοί συντελεστές μιας χώρας απολαμβάνουν οφέλη από το ελεύθερο εμπόριο, ενώ οι σχετικά σπάνιοι και ακριβοί συντελεστές θα ζημιωθούν. Η ανειδίκευτη εργασία θα ωφεληθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες και θα ζημιωθεί στις ανεπτυγμένες χώρες. Επίσης, οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι θα ζημιωθούν στις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά θα ωφεληθούν στις ανεπτυγμένες χώρες.

Κατά τους Naranpanawa-Bandaralage (2012) δεν υπάρχει σαφής σχέση μεταξύ ελευθέρωσης του εμπορίου και της διανομής του εισοδήματος. Η μείωση των δασμών στις μεταποιητικές βιομηχανίες τείνει να διευρύνει το χάσμα των εισοδημάτων μεταξύ των ατόμων χαμηλού και υψηλού εισοδήματος. Η ανισότητα εντός των ομάδων χαμηλού εισοδήματος έχει μειωθεί, γεγονός που υποδηλώνει ότι η μείωση των δασμών συμβάλλει στη μείωση της απόλυτης φτώχειας στα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος. Επιπλέον, αποδεικνύεται ότι όλες οι ομάδες νοικοκυριών κερδίζουν από την απελευθέρωση του εμπορίου, εκτός από τις αγροτικές ομάδες χαμηλού εισοδήματος.

Ο Gourdon(2007) υποστηρίζει ότι η απελευθέρωση του εμπορίου αυξάνει την ανισότητα σε χώρες όπου το κεφάλαιο βρίσκεται σε αφθονία. Αν η ανειδίκευτη εργασία χωρίζεται σε άτομα μη-μορφωμένα και άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση, τότε η απελευθέρωση του εμπορίου αυξάνει την ανισότητα στις χώρες όπου η εργασία (άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου) είναι σε αφθονία, ενώ μειώνει την ανισότητα στις χώρες όπου η εργασία (άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση) είναι σε αφθονία. Επίσης, αυξάνεται η ανισότητα στις χώρες όπου η εργασία (μη μορφωμένα άτομα) είναι σε αφθονία, γεγονός που υποδηλώνει ότι αυτό το τμήμα του πληθυσμού δεν επωφελείται από το άνοιγμα του εμπορίου, επειδή δεν δραστηριοποιείται στον τομέα των εξαγωγών.

2.3. Πιστωτικοί περιορισμοί και διεθνές εμπόριο

2.3.1. Γενική επισκόπηση

Η χρηματοοικονομική ανάπτυξη επιτρέπει στις χώρες να επεκτείνουν τις συνολικές εξαγωγές, να διευρύνουν το πεδίο δράσης των εξαγωγικών προϊόντων τους και να εισέρχονται σε περισσότερες ξένες αγορές. Ωστόσο, οι βιομηχανίες που είναι οικονομικά ευάλωτες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα.

Η Manova(2008) μελετά ένα υπόδειγμα ετερογενών επιχειρήσεων σε χώρες με διαφορετικά επίπεδα χρηματοπιστωτικής ανάπτυξης και τομείς που είναι ευάλωτοι οικονομικά σε διαφορετικό βαθμό. Οι πιστωτικοί περιορισμοί (credit constraints) παρεμποδίζουν την επιλογή των επιχειρήσεων ως προς τις εξαγωγές και περιορίζουν τις πωλήσεις των επιχειρήσεων στο εξωτερικό. Επιπλέον, ενισχύουν την επιλογή μόνο των πιο παραγωγικών επιχειρήσεων για εξαγωγές και περιορίζουν την ποικιλία των προϊόντων στο εμπόριο. Αντίθετα, οι ανεπτυγμένες οικονομίες εξάγουν ένα ευρύτερο φάσμα προϊόντων και διακόπτουν σταδιακά τα λιγότερο εξαγωγίμα εμπορεύματα. Οι μεγαλύτερες και παραγωγικότερες επιχειρήσεις εξάγουν σε περισσότερες αγορές και σε μικρότερες οικονομίες και ως εκ τούτου έχουν περισσότερους εμπορικούς εταίρους.

Άρα, όσο περισσότερο ανεπτυγμένη είναι μια χώρα:

- τόσο πιο πιθανό είναι να πραγματοποιεί εξαγωγές
- τόσο περισσότερα προϊόντα εξάγει
- τόσο μεγαλύτερη είναι η αξία των εξαγωγών της
- εξάγει σε περισσότερες χώρες
- τόσο πιο πιθανό είναι να εξάγει και σε μικρότερες αγορές
- αυξάνεται η επιβίωση της επιχείρησης

Οι επιπτώσεις των πιστωτικών περιορισμών δρουν τόσο στο εκτεταμένο (extensive margin of trade) όσο και στο εντατικό περιθώριο του εμπορίου (intensive margin of trade). Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν πιστωτικούς περιορισμούς στη χρηματοδότηση τόσο του σταθερού όσο και του μεταβλητού κόστους των εξαγωγών. Οι εγχώριοι παραγωγοί και οι εξαγωγείς αντιμετωπίζουν κάποια σταθερά και μεταβλητά έξοδα. Οι σταθερές

δαπάνες περιλαμβάνουν δαπάνες για R&D, έρευνα μάρκετινγκ, διαφήμιση και επενδύσεις σε σταθερό κεφαλαιουχικό εξοπλισμό. Οι μεταβλητές δαπάνες περιλαμβάνουν αγορές εισροών (ενδιάμεσων προϊόντων), προκαταβολές σε μισθούς, αμοιβές για μίσθωση γης και εξοπλισμού. Οι περισσότερες δαπάνες πραγματοποιούνται πριν την είσπραξη των εσόδων από τις εξαγωγές. Για το λόγο αυτό, κρίνεται αναγκαία η χρηματοδότηση από εξωτερικά κεφάλαια. Οι εξαγωγείς για να ανταποκριθούν σε αυτές τις ανάγκες ρευστότητας συνήθως έχουν πρόσβαση στις τράπεζες και άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ή σε εμπορικές πιστώσεις από τους επιχειρηματικούς εταίρους τους.

Η παρουσία καλά ανεπτυγμένων χρηματοπιστωτικών αγορών και ισχυρών τραπεζικών ιδρυμάτων στη χώρα των εξαγωγέων είναι πολύ σημαντική για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων. Είναι πιο εύκολο για τις επιχειρήσεις να δημιουργήσουν τραπεζικές σχέσεις στην ημεδαπή χώρα παρά σε μια ξένη χώρα. Τα αδύναμα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα οδηγούν σε λιγότερες αγορές, μικρότερο συνολικό όγκο συναλλαγών, περιορισμένη ποικιλία εξαγωγικών προϊόντων. Αυτές οι στρεβλώσεις μεγεθύνονται σε οικονομικά ευάλωτους τομείς.

Κατά τους Peters-Schnitzer (2012) μια συνιστώμενη πολιτική για την οικονομική ανάπτυξη των αναδυόμενων χωρών είναι και η απελευθέρωση του εμπορίου. Το άνοιγμα του εμπορίου αυξάνει το μέγεθος της αγοράς για τους εξαγωγείς και προωθεί τις επενδύσεις σε προηγμένες τεχνολογίες. Η απόφαση για την υιοθέτηση της τεχνολογίας σχετίζεται με την ανάπτυξη της πιστωτικής αγοράς. Ένα ποσοστό του κόστους της προηγμένης τεχνολογίας απαιτεί εξωτερική χρηματοδότηση. Οι περισσότερες επιχειρήσεις (ιδιαίτερα οι μικρές και νέες) δεν έχουν επαρκή πρόσβαση στις εγχώριες πιστώσεις. Αντίθετα, οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε ξένες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Σε μια λιγότερο ανεπτυγμένη πιστωτική αγορά, το κόστος της χρηματοδότησης και άρα το συνολικό κόστος της υιοθέτησης τεχνολογίας είναι υψηλότερο. Επιπλέον, η μείωση του εμπορικού κόστους αυξάνει τη ζήτηση στο εξωτερικό, αλλά μειώνει τη ζήτηση στην ημεδαπή λόγω του ανταγωνισμού των εισαγωγών.

Ως εκ τούτου, οι πιστωτικοί περιορισμοί λειτουργούν ως ένα κανάλι μέσω του οποίου η απελευθέρωση του εμπορίου μπορεί να εμποδίσει τη σύγκλιση μεταξύ των αναπτυγμένων και αναδυόμενων χωρών. Προκειμένου να μειωθεί

το χάσμα παραγωγικότητας, η μείωση των εμπορικών φραγμών πρέπει να συνοδεύεται από την ανάπτυξη της πιστωτικής αγοράς.

Οι Bellone-Musso-Nesta-Schiavo (2008) αναφέρουν ότι οι πιστωτικοί περιορισμοί αποτελούν καθοριστικό παράγοντα στην απόφαση των επιχειρήσεων για εξαγωγές. Οι επιχειρήσεις που απολαμβάνουν καλύτερη χρηματοοικονομική υγεία είναι πιο πιθανό να γίνουν εξαγωγείς. Οι εξαγωγείς παρουσιάζουν καλύτερη χρηματοοικονομική υγεία από τους ανταγωνιστές τους που δεν εξαγουν. Ο ισχυρισμός ότι η διεθνοποίηση οδηγεί σε καλύτερη πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές αγορές δεν είναι ιδιαίτερα βάσιμος. Οι επιχειρήσεις με έντονη εξαγωγική δραστηριότητα έχουν καλύτερη οικονομική υγεία μετά την είσοδό τους στις ξένες αγορές, όμως αυτό το φαινόμενο διαρκεί για σύντομο χρονικό διάστημα. Η εξαγωγή υψηλότερου ποσοστού της παραγωγής ενέχει και υψηλότερο κόστος εισόδου και ως εκ τούτου μειώνει την χρηματοοικονομική υγεία. Οι οικονομικά περιορισμένες επιχειρήσεις για να ξεπεράσουν αυτό το κόστος και να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στο εξωτερικό ενδέχεται να ζητήσουν τη δημόσια παρέμβαση.

Σύμφωνα με τους Berman-Hericourt(2008) η βελτίωση της οικονομικής υγείας δεν αυξάνει την πιθανότητα παραμονής ενός εξαγωγέα μετά τη είσοδο της επιχείρησης, ούτε το μέγεθος των εξαγωγών. Ο ρόλος της χρηματοδότησης στο εμπόριο επικεντρώνεται κυρίως κατά την είσοδο μιας επιχείρησης στην εξαγωγική αγορά και στο εφάπαξ κόστος που αυτή συνεπάγεται. Αφότου οι επιχειρήσεις γίνουν εξαγωγείς, τα σταθερά κόστη που πρέπει να πληρώσουν σε κάθε επόμενη περίοδο είναι δραματικά χαμηλότερα.

Με την παρουσία πιστωτικών περιορισμών, η παραγωγικότητα και η κατάσταση εξαγωγής αποσυνδέονται. Η παραγωγικότητα αποτελεί σημαντικό καθοριστικό παράγοντα της απόφασης για εξαγωγές μόνο πάνω από ένα κατώτερο όριο πρόσβασης στη χρηματοδότηση. Η χρηματοοικονομική ανάπτυξη μειώνει αυτή την αποσύνδεση επηρεάζοντας θετικά τον αριθμό των εξαγωγέων και τη διαδικασία επιλογής στην εξαγωγική αγορά. Στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, οι εξαγωγικές επιχειρήσεις είναι πιο παραγωγικές και επομένως εξαγουν σε μεγαλύτερες ποσότητες. Ως εκ τούτου, η χρηματοοικονομική ανάπτυξη επηρεάζει θετικά τόσο το εκτεταμένο (απόφαση εξαγωγής) όσο και το εντατικό (ποσότητα που εξάγεται) περιθώριο του εμπορίου.

Οι Egger-Kesina(2013) εξετάζουν την αρνητική σχέση μεταξύ εξαγωγών και πιστωτικών περιορισμών. Χρησιμοποιούν τέσσερα μέτρα χρηματοπιστωτικών περιορισμών: τον μακροπρόθεσμο δείκτη χρέους-κεφαλαίου, τον δείκτη χρηματοοικονομικού κόστους-ρευστού κεφαλαίου, τον δείκτη ρευστών περιουσιακών στοιχείων- κεφαλαίου και τον λόγο του πλεονάσματος των κερδών για τα μακροπρόθεσμα χρέη προς το συνολικό ενεργητικό.

Η αύξηση των οικονομικών περιορισμών μειώνει τις εξαγωγές. Αυτό ισχύει και για το εκτεταμένο και για το εντατικό περιθώριο εξαγωγών. Ο αντίκτυπος της αύξησης των οικονομικών περιορισμών στο εκτεταμένο περιθώριο είναι τουλάχιστον κατά το ήμισυ ισχυρός με εκείνον της μείωσης της παραγωγικότητας της επιχείρησης. Μια αύξηση των χρηματοοικονομικών περιορισμών κατά μια τυπική απόκλιση οδηγεί σε μια μεταβολή των εξαγωγών κατά 10%. Ο αντίκτυπος των οικονομικών περιορισμών στο εντατικό περιθώριο εξαγωγής είναι σχεδόν εξίσου ισχυρός: υπάρχει μια αύξηση των χρηματοοικονομικών περιορισμών κατά μια τυπική απόκλιση, η οποία μειώνει το δείκτη εξαγωγών-πωλήσεων <10%. Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι εκτός από τους «κλασικούς» παράγοντες (όπως το μέγεθος της επιχείρησης, η παραγωγικότητα, η ένταση κεφαλαίου), οι οικονομικοί περιορισμοί παίζουν σημαντικό ρόλο στις εξαγωγές.

Όσον αφορά τον τύπο της επιχείρησης, οι θυγατρικές πολυεθνικών εταιρειών παρουσιάζουν καλύτερες εξαγωγικές επιδόσεις από τις ιδιωτικές εγχώριες επιχειρήσεις (ανεξάρτητες επιχειρήσεις). Αυτό συμβαίνει διότι οι ξένες θυγατρικές έχουν πρόσβαση σε εσωτερική χρηματοδότηση από τη μητρική τους εταιρεία και άρα επηρεάζονται από (εξωτερικούς) πιστωτικούς περιορισμούς σε μικρότερο βαθμό από τις άλλες (ανεξάρτητες) επιχειρήσεις.

Οι Bouet-Vaubourg (2016) επισημαίνουν ότι η παραγωγικότητα επηρεάζει αφενός την ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης στις ξένες αγορές και αφετέρου τη δυνατότητα της επιχείρησης να καλύψει το κόστος των εξαγωγών. Ως εκ τούτου, υπάρχει ένα κατώτερο όριο παραγωγικότητας. Έτσι, οι επιχειρήσεις χαμηλής παραγωγικότητας αποκλείονται από το διεθνές εμπόριο επειδή δεν είναι αρκετά ανταγωνιστικές για να πουλήσουν στο εξωτερικό και δεν είναι σε θέση να αντλήσουν εξωτερικά κεφάλαια για την κάλυψη του σταθερού κόστους. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις υψηλής

παραγωγικότητας δεν αντιμετωπίζουν οικονομικούς περιορισμούς, είναι ανταγωνιστικές, αποκομίζουν υψηλά κέρδη, είναι πιο εύκολο να δανειστούν και άρα μπορούν να εξάγουν. Οι επιχειρήσεις με ενδιάμεσο επίπεδο παραγωγικότητας είναι οικονομικά περιορισμένες και δυνητικά βιώσιμες στις ξένες αγορές. Ωστόσο, τα κέρδη δεν επαρκούν για να καλύψουν το κόστος των εξαγωγών.

Επίσης, οι τομείς διαφέρουν ως προς την χρηματοοικονομική υγεία. Οι τομείς που είναι λιγότερο ευάλωτοι οικονομικά έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να εξάγουν. Η χρηματοοικονομική υγεία: α) δίνει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις να χρηματοδοτήσουν το κόστος των εξαγωγών με χαμηλότερο επιτόκιο, β) μειώνει το κόστος της επένδυσης και έτσι επιτρέπει στις επιχειρήσεις να υιοθετήσουν ένα σύστημα τιμολόγησης Cournot (όχι Bertrand) και να δημιουργήσουν ένα υψηλό κέρδος δυοπωλίου.

Επιπλέον, τα οικονομικά σοκ (διαταραχές) επηρεάζουν την διαδικασία λήψης αποφάσεων της επιχείρησης σε ότι αφορά τις επενδύσεις και τις εξαγωγές. Με την αύξηση του κόστους της εξωτερικής χρηματοδότησης, το χρηματοοικονομικό σοκ αυξάνει το οικονομικό κόστος των εξαγωγών και μειώνει τις παραγωγικές ικανότητες της επιχείρησης και τις εξαγωγές (εντατικό περιθώριο). Καθιστώντας δύσκολη την υιοθέτηση μιας (πιο προνομιακής) συμπεριφοράς τιμολόγησης Cournot, μειώνει το κέρδος δυοπωλίου της επιχείρησης και την πιθανότητα εξαγωγής (εκτεταμένο περιθώριο).

Σύμφωνα με τους Follini-Legge-Tiemann(2014) η μείωση των mark-ups και η αύξηση των επιτοκίων περιορίζουν την ικανότητα των επιχειρήσεων να δανείζονται. Ενώ η απελευθέρωση του εμπορίου θα τους ωθήσει να προσαρμόσουν την παραγωγή τους, οι επενδύσεις θα είναι μειωμένες λόγω των οικονομικών περιορισμών. Αυτό έχει δύο αποτελέσματα: α) η αναβάθμιση της ποιότητας είναι περιορισμένη διότι πραγματοποιούνται λιγότερες επενδύσεις σε R&D, β) οι επιχειρήσεις (συνήθως οι μικρότερες) που αντιμετωπίζουν πιστωτικούς περιορισμούς είναι πιο πιθανό να εγκαταλείψουν την αγορά.

Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι η σχέση μεταξύ πιστωτικών περιορισμών και εμπορικών συναλλαγών είναι διαφορετική για εισαγωγές και εξαγωγές. Ο Muuls(2012) διαπιστώνει ότι οι πιστωτικοί περιορισμοί επηρεάζουν τον συνολικό αριθμό προορισμών όπου γίνονται οι εξαγωγές. Αυτό δεν ισχύει

στην περίπτωση των προϊόντων. Αντιστρόφως, ο αριθμός των χωρών από τις οποίες γίνονται οι εισαγωγές δεν σχετίζεται με τους πιστωτικούς περιορισμούς, ενώ ο αριθμός των εισαγόμενων προϊόντων σχετίζεται.

Ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η συναλλαγματική ισοτιμία. Ο Muuls(2008) αναφέρει ότι η ανατίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας μεταξύ του εγχώριου και του ξένου νομίσματος έχει τρεις επιπτώσεις: α) Οι υφιστάμενοι εξαγωγείς καθίστανται λιγότερο ανταγωνιστικοί και μειώνουν τις εξαγωγές τους, β) Οι λιγότερο παραγωγικοί υφιστάμενοι εξαγωγείς σταματούν να εξάγουν, γ) Οι πιο παραγωγικοί περιορισμένοι μη-εξαγωγείς αρχίζουν να εξάγουν.

Επίσης, μελετάται και ο ρόλος μιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι Davin-Manova (2010) υποστηρίζουν ότι οι χώρες με υψηλότερα διατραπεζικά επιτόκια και επομένως αυστηρότερες πιστωτικές αγορές εξήγαγαν λιγότερο κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αυτές οι επιπτώσεις ήταν ιδιαίτερα έντονες σε τομείς που απαιτούν εκτεταμένη εξωτερική χρηματοδότηση ή έχουν περιορισμένη πρόσβαση στην εμπορική πίστωση. Ως εκ τούτου, οι εξαγωγές των οικονομικά εξαρτώμενων βιομηχανιών ήταν πιο ευαίσθητες στο κόστος του εξωτερικού κεφαλαίου από ότι οι εξαγωγές των λιγότερο εξαρτώμενων βιομηχανιών και αυτή η ευαισθησία αυξήθηκε κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Δύο πτυχές της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης πιστεύεται ότι πυροδότησαν αυτή τη μεγάλη πτώση στο διεθνές εμπόριο. Από την πλευρά του παραγωγού, η πιστωτική κρίση οδήγησε σε σοβαρή μείωση της διαθεσιμότητας εξωτερικής χρηματοδότησης, περιορίζοντας έτσι την παραγωγή της επιχείρησης και τις εξαγωγικές της ικανότητες. Από την πλευρά του καταναλωτή, οι ζοφερές οικονομικές προοπτικές με τη σειρά τους οδήγησαν σε επιβράδυνση της παγκόσμιας ζήτησης και των εισαγωγών ειδικότερα.

Τα υψηλότερα επίπεδα χρηματοδότησης πριν από την κρίση μετρίασαν τις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές χωρών με ισχυρότερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν πιο ανθεκτικές στην κρίση, ιδίως σε τομείς που εξαρτώνται από τη χρηματοδότηση. Αυτό υποδηλώνει ότι τόσο τα μακροπρόθεσμα θεσμικά χαρακτηριστικά του χρηματοπιστωτικού συστήματος, όσο και οι βραχυπρόθεσμες διακυμάνσεις του κόστους

κεφαλαίου, μπορεί να αποτελούν σημαντικά στοιχεία για την κατανόηση των εμπορικών επιπτώσεων μιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

2.3.2. Διεθνές εμπόριο, τραπεζικός ανταγωνισμός και πιστωτικοί περιορισμοί

Οι Fungacova-Shamshur-Weill (2016) μελετούν τον αντίκτυπο του τραπεζικού ανταγωνισμού (bank competition) στο κόστος πίστωσης. Υπάρχουν δύο διαφορετικές προσεγγίσεις. Σύμφωνα με την υπόθεση της δύναμης αγοράς (market power hypothesis), ο μεγαλύτερος τραπεζικός ανταγωνισμός μειώνει τη δύναμη αγοράς των τραπεζών, χαλαρώνει τους χρηματοδοτικούς περιορισμούς και οδηγεί σε χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού. Επίσης, ο ανταγωνισμός των τραπεζών συμβάλλει στην καλύτερη πρόσβαση στην πίστωση με τη χαλάρωση των όρων δανεισμού όπως οι απαιτήσεις εγγυήσεων και η μείωση του κόστους των πιστώσεων. Άρα, υπάρχει μια αρνητική σχέση μεταξύ του ανταγωνισμού των τραπεζών και του κόστους της πίστωσης. Αυτή η υπόθεση είναι σύμφωνη με τη γενική οικονομική θεωρία που υποδηλώνει ότι ο μεγαλύτερος ανταγωνισμός συνδέεται με χαμηλότερες τιμές.

Αντίθετα, η υπόθεση των πληροφοριών (information hypothesis) υποστηρίζει μια θετική σχέση. Ο αυξημένος ανταγωνισμός των τραπεζών ενισχύει τα εμπόδια χρηματοδότησης και αυξάνει τα επιτόκια δανεισμού. Άρα, αυξάνεται το κόστος της πίστωσης και η πρόσβαση σε πιστώσεις καθίσταται δυσχερέστερη.

Χρησιμοποιούνται τέσσερα είδη μέτρων για την προσέγγιση του τραπεζικού ανταγωνισμού: δύο διαρθρωτικά μέτρα (δείκτης Herfindahl-Hirschman και CR5) και δύο μη δομικούς δείκτες (δείκτης Lerner και Η-στατιστική).

Οι εκτιμήσεις συμφωνούν με την υπόθεση των πληροφοριών και δείχνουν μια θετική σχέση μεταξύ του τραπεζικού ανταγωνισμού και του κόστους πίστωσης με κάθε ένα από τα τέσσερα μέτρα ανταγωνισμού. Επιπλέον, αυτή η θετική επίδραση του τραπεζικού ανταγωνισμού είναι ισχυρότερη για τις μικρότερες επιχειρήσεις.

Ο θετικός αντίκτυπος του τραπεζικού ανταγωνισμού επηρεάζεται από δύο πρόσθετα χαρακτηριστικά: α) από το θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο και β) από την κρίση.

Σύμφωνα με τους Love-Martinez Peria (2014) μια χαμηλή (υψηλή) τιμή του δείκτη Lerner ή του δείκτη Boone δείχνει υψηλό (χαμηλό) ανταγωνισμό μεταξύ των τραπεζών. Αυτό έχει ως συνέπεια την αύξηση (μείωση) της πρόσβασης των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση. Ο αντίκτυπος του ανταγωνισμού στην πρόσβαση στη χρηματοδότηση εξαρτάται από τη φύση των υφιστάμενων συστημάτων ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις πιστώσεις. Ένα καλύτερο σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών μπορεί να μετριάσει τις επιζήμιες επιπτώσεις του χαμηλού τραπεζικού ανταγωνισμού, καθώς μειώνει το κόστος χρηματοδότησης καθιστώντας λιγότερο δαπανηρή για τις τράπεζες την απόκτηση πληροφοριών σχετικά με τους δανειολήπτες. Η ανταλλαγή πληροφοριών οδηγεί σε περισσότερους δανεισμούς και καλύτερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Τα συστήματα αυτά μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της δυσμενούς επιλογής και του ηθικού κινδύνου στις πιστωτικές αγορές.

Η υπόθεση της δύναμης αγοράς υποστηρίζει ότι ο χαμηλός ανταγωνισμός (υψηλή δύναμη αγοράς) μειώνει την πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Ωστόσο, προκύπτουν προβλήματα ηθικού κινδύνου και δυσμενούς επιλογής λόγω της ασύμμετρης πληροφόρησης μεταξύ τραπεζών και δανειοληπτών. Για το λόγο αυτό οι τράπεζες έχουν κίνητρο να επενδύσουν στην παρακολούθηση και απόκτηση ιδιωτικών πληροφοριών. Για τις τράπεζες με μεγαλύτερη δύναμη αγοράς (χαμηλότερος ανταγωνισμός) το κίνητρο αυτό είναι μεγαλύτερο. Αντίθετα, η υπόθεση των πληροφοριών υποστηρίζει ότι ο χαμηλός ανταγωνισμός (υψηλή δύναμη αγοράς) αυξάνει την πρόσβαση σε πιστώσεις.

Η τράπεζα μπορεί να αποκτήσει με εύκολο τρόπο και λιγότερο κόστος την πληροφόρηση σχετικά με τους δανειολήπτες μέσω ενός γραφείου ή μητρώου πιστώσεων αντί να συλλέγει τις πληροφορίες μέσω μιας μακράς διαδικασίας οικοδόμησης σχέσεων. Ένα ιδιωτικό γραφείο πιστώσεων συμβάλλει σημαντικά στην άμβλυνση της ασύμμετρης πληροφόρησης και τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων του χαμηλού ανταγωνισμού. Αντίθετα, ένα δημόσιο μητρώο δεν υποστηρίζει κάτι τέτοιο. Ο ρόλος του δημόσιου μητρώου είναι

σημαντικός στην παρακολούθηση των τραπεζικών κινδύνων και τη διασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Οι αρνητικές επιπτώσεις της έλλειψης ανταγωνισμού στην πρόσβαση των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση μπορούν να μειωθούν από την πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης όπως η χρηματιστηριακή αγορά. Ωστόσο, δεν μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα διότι οι επιχειρήσεις που μελετήθηκαν ήταν μικρές και μεσαίες, οι οποίες δεν ήταν εισηγμένες στο χρηματιστήριο και άρα δεν ωφελήθηκαν από αυτό.

Οι Beck-Demirgu-Kunt-Maksimovic (2014) εξετάζουν την επίδραση της ανταγωνιστικότητας του τραπεζικού συστήματος στην πρόσβαση των επιχειρήσεων στην τραπεζική χρηματοδότηση. Ο βαθμός ανταγωνισμού αξιολογείται από τη συγκέντρωση της αγοράς. Η συγκέντρωση των τραπεζών αυξάνει τα εμπόδια για την απόκτηση χρηματοδότησης με ισχυρότερο αντίκτυπο για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Αν λάβουμε υπόψη το κατά κεφαλήν ΑΕΠ η σχέση αυτή ισχύει για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος (λιγότερο θεσμικά και οικονομικά ανεπτυγμένες οικονομίες).

Η σχέση ανάμεσα στην συγκέντρωση των τραπεζών και τα εμπόδια χρηματοδότησης επηρεάζεται και από τα ρυθμιστικά και θεσμικά χαρακτηριστικά των χωρών και από την ιδιοκτησιακή διάρθρωση του τραπεζικού συστήματος. Το υψηλό επίπεδο θεσμικής ανάπτυξης, το αποτελεσματικό μητρώο πιστοληπτικής ικανότητας και η παρουσία ξένων τραπεζών αποτελούν παράγοντες οι οποίοι περιορίζουν τη σχέση ανάμεσα στη συγκέντρωση και τα εμπόδια χρηματοδότησης. Αυτή η σχέση επιδεινώνεται σε χώρες με περισσότερους περιορισμούς στις δραστηριότητες των τραπεζών, μεγαλύτερη κυβερνητική παρέμβαση στο τραπεζικό σύστημα και υψηλότερο ποσοστό κρατικών τραπεζών. Τα υψηλά ρυθμιστικά εμπόδια εισόδου ενδέχεται να μειώσουν την ανταγωνιστικότητα του τραπεζικού συστήματος ανεξάρτητα από την πραγματική διάρθρωση της αγοράς. Οι κανονιστικοί περιορισμοί και οι κρατικές παρεμβάσεις ενδέχεται να μειώσουν την ανταγωνιστικότητα και την αποδοτικότητα του τραπεζικού συστήματος. Οι εγχώριες τράπεζες ενδέχεται να έχουν περισσότερες πληροφορίες και καλύτερους μηχανισμούς επιβολής από τις ξένες τράπεζες και άρα ενδέχεται να είναι πιο πρόθυμες να δανείσουν σε αδιαφανείς δανειολήπτες. Οι κρατικές τράπεζες συχνά δανείζουν σε συγκεκριμένες ομάδες δανειοληπτών.

Η οικονομική θεωρία υποστηρίζει ότι οποιαδήποτε απόκλιση από τον τέλει ανταγωνισμό οδηγεί σε μικρότερη πρόσβαση των δανειοληπτών σε δάνεια. Η δύναμη αγοράς οδηγεί σε χαμηλότερη προσφορά με υψηλότερο κόστος μειώνοντας την ανάπτυξη της επιχείρησης. Η συγκέντρωση των τραπεζών αφενός μειώνει το συνολικό ποσό δανειοληπτικών κεφαλαίων και αφετέρου αυξάνει τα κίνητρα για την επιλογή των δανειοληπτών και άρα την αποτελεσματικότητα του δανεισμού. Η βέλτιστη διάρθρωση της τραπεζικής αγοράς δεν είναι ούτε ένα μονοπώλιο, ούτε ο τέλει ανταγωνισμός, αλλά ένα ολιγοπώλιο.

Η υπόθεση δομής-απόδοσης (structure-performance hypothesis) προβλέπει μια αρνητική σχέση μεταξύ της συγκέντρωσης των τραπεζών και της πρόσβασης στην πίστωση, ενώ η υπόθεση που βασίζεται στην πληροφορία (information-based hypothesis) προβλέπει μια θετική ή μη-γραμμική σχέση. Η σχέση μπορεί να διαφέρει για επιχειρήσεις διαφορετικών μεγεθών και σε διαφορετικά θεσμικά περιβάλλοντα και δομές ιδιοκτησίας του τραπεζικού συστήματος.

Κατά τον Leon(2015) ο ανταγωνισμός των τραπεζών έχει τις εξής συνέπειες: μειώνει τους πιστωτικούς περιορισμούς και δεν οδηγεί μόνο σε λιγότερο αυστηρές αποφάσεις έγκρισης δανείων, αλλά επίσης μειώνει την αποθάρρυνση των δανειοληπτών. Επιπλέον, αυξάνει τη διαθεσιμότητα πίστωσης περισσότερο μειώνοντας τις τιμές, παρά αυξάνοντας τη σχέση δανεισμού. Ο τραπεζικός ανταγωνισμός μπορεί να ενισχύσει τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων αυξάνοντας και την πιθανότητα ζήτησης δανείων από τις εταιρείες και τη μη απόρριψη των αιτήσεων από τις τράπεζες. Σε πιο ανταγωνιστικές αγορές οι επιχειρήσεις είναι λιγότερο διστακτικές να ζητήσουν δάνεια και η πιθανότητα των αιτούντων να λάβουν κεφάλαια είναι υψηλότερη. Επίσης, ο ανταγωνισμός επηρεάζει τους όρους της σύμβασης δανείου όπως τα επιτόκια, τις απαιτήσεις εγγύησης, το ποσό και τη λήξη του δανείου.

Η χαμηλή χρήση των τραπεζικών πιστώσεων στις αναπτυσσόμενες οικονομίες εξηγείται κυρίως από τη χαμηλή ζήτηση και την αποθάρρυνση του δανειολήπτη παρά από τα υψηλά ποσοστά απόρριψης.

Η οικονομική θεωρία ισχυρίζεται ότι η δύναμη της αγοράς είναι επιζήμια για τον τραπεζικό κλάδο. Ως εκ τούτου, ο καλύτερος ανταγωνισμός οδηγεί σε

χαμηλότερο κόστος και καλύτερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Η υπόθεση των πληροφοριών υποστηρίζει ότι η πρόσβαση στην πίστωση για τους αδιαφανείς δανειολήπτες μπορεί να μειωθεί όταν ο ανταγωνισμός είναι σκληρότερος.

Β' Μέρος

1.Εισαγωγή

Λαμβάνοντας υπόψη τις αναλύσεις των Kreickemeier- Raimondos-Moller (2008), Keen-Ligthart (2002), Hatzipanayotou-Michael-Miller (1994) και Emran (2005) εξετάζουμε μια μεταρρύθμιση που συνδυάζει μείωση των δασμών και αύξηση των φόρων κατανάλωσης. Αυτή η μεταρρύθμιση προτείνεται στις αναπτυσσόμενες χώρες από θεσμούς όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα. Επίσης, λαμβάνουμε υπόψη το διοικητικό κόστος της είσπραξης των φόρων. Θα δείξουμε τις επιδράσεις που έχει η μεταρρύθμιση στην ευημερία και τα φορολογικά έσοδα. Είναι σημαντικό η μείωση των δασμών να μην επιφέρει μείωση στα φορολογικά έσοδα, διότι οι οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών στηρίζονται στα έσοδα από τους δασμούς.

2.Το θεωρητικό υπόδειγμα

Υποθέτουμε μια μικρή ανοικτή οικονομία στην οποία υπάρχουν $N+1$ εμπορεύσιμα αγαθά (το αγαθό 1 είναι το numeraire). Οι παγκόσμιες τιμές των αγαθών p^w είναι σταθερές, ενώ οι εγχώριες τιμές επηρεάζονται από τους ανά μονάδα εισαγωγικούς δασμούς t και τους φόρους κατανάλωσης τ (στο numeraire δεν επιβάλλονται φόροι). Επίσης, δίνονται οι τιμές παραγωγού των non-numeraire αγαθών από τη σχέση $p = p^w + t$ και οι τιμές καταναλωτή από $q = p + \tau$.

Η συνθήκη ισορροπίας για την οικονομία περιγράφεται από τον εισοδηματικό περιορισμό που αντιμετωπίζει ο αντιπροσωπευτικός καταναλωτής και δίνεται από τη σχέση:

$$E(q, u) = R(p) + (1 - \delta) G \quad (1)$$

όπου: $E(q, u)$ δίνει την ελάχιστη δαπάνη που απαιτείται ώστε το άτομο να αντλεί επίπεδο χρησιμότητας u με δεδομένες τις τιμές καταναλωτή q και $R(p)$ είναι το μέγιστο προϊόν που παράγεται από ανταγωνιστικούς παραγωγούς που αντιμετωπίζουν τιμές p . Επίσης, G είναι τα έσοδα από τους εισαγωγικούς δασμούς και τους φόρους κατανάλωσης και υποτίθεται ότι αναδιανέμονται εφάπαξ στους καταναλωτές.

Επιπλέον, δίνεται η παράμετρος δ , με $\delta \in (0,1)$, η οποία αντιπροσωπεύει το διοικητικό κόστος της είσπραξης των φόρων και της κατανομής των δαπανών, καθώς και το κόστος της διαφθοράς. Η φορολογική διοίκηση είναι δαπανηρή υπό την έννοια ότι όταν αυξάνονται τα φορολογικά έσοδα κατά \$1, μόνο το $(1-\delta)$ προστίθεται στο θησαυροφυλάκιο του κράτους. Στην μελέτη των αναπτυσσόμενων χωρών, είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι περιορισμοί διοίκησης και πληροφόρησης στην φορολογική πολιτική της κυβέρνησης.

Επίσης, ορίζεται ως

$$G = t' (E_q(q, u) - R_p(p)) + \tau' E_q(q, u) \quad (2)$$

όπου οι μερικές παράγωγοι των συναρτήσεων δαπανών και εσόδων ($E_q = \frac{\partial E}{\partial q}$) και ($R_p = \frac{\partial R}{\partial p}$) αντιπροσωπεύουν το διάνυσμα αντισταθμιστικής ζήτησης και το διάνυσμα προσφοράς στην οικονομία, αντίστοιχα. Ακόμη, η διαφορά $E_q - R_p$ αντιπροσωπεύει την αντισταθμιστική ζήτηση των εισαγωγών.

Η μεταρρύθμιση δασμού-φόρου γράφεται ως

$$dt = -\theta t, \theta > 0 \text{ και } d\tau = -d\tau \quad (3)$$

δηλαδή, μια μείωση όλων των δασμών κατά μια μικρή ποσότητα θ , που συνοδεύεται από μια ίση αύξηση όλων των φόρων κατανάλωσης.

Γνωρίζοντας ότι $q = p^w + t + \tau$ και ότι οι παγκόσμιες τιμές p^w είναι σταθερές και λαμβάνοντας υπόψη την (3), αυτή η μεταρρύθμιση θα αφήσει τις τιμές καταναλωτή ανεπηρέαστες ($dq = 0$), διότι ισχύει

$$dq = dp^w + dt + d\tau \Rightarrow dq = dt + d\tau \Rightarrow dq = 0.$$

Θα δείξουμε τις επιδράσεις που έχει η μεταρρύθμιση στην ευημερία και τα φορολογικά έσοδα.

2.1. Ευημερία

Χρησιμοποιώντας τις συναρτήσεις (1) και (2) προκύπτει:

$$E(q, u) = R(p) + (1 - \delta)[t' (E_q(q, u) - R_p(p)) + \tau' E_q(q, u)]$$

Παίρνοντας το ολικό διαφορικό στην παραπάνω συνάρτηση και λαμβάνοντας υπόψη ότι $dq = 0$ προκύπτει:

$$\begin{aligned}
E'_q dq + E_u du &= R'_p \frac{dp}{dt} dt + (1 - \delta) E'_q dt + (1 - \delta) t' E_{qq} \frac{dq}{dt} dt + \\
&+ (1 - \delta) t' E_{qq} \frac{dq}{d\tau} d\tau + (1 - \delta) t' E_{qu} du - (1 - \delta) R'_p dt - (1 - \delta) t' R_{pp} \frac{dp}{dt} dt + \\
&+ (1 - \delta) E'_q d\tau + (1 - \delta) \tau' E_{qq} \frac{dq}{d\tau} d\tau + (1 - \delta) \tau' E_{qq} \frac{dq}{dt} dt + (1 - \delta) \tau' E_{qu} du \Rightarrow \\
\Rightarrow E_u du &= R'_p dt + (1 - \delta) E'_q dt + (1 - \delta) t' E_{qq} dt + (1 - \delta) t' E_{qq} d\tau + \\
&+ (1 - \delta) t' E_{qu} du - (1 - \delta) R'_p dt - (1 - \delta) t' R_{pp} dt + (1 - \delta) E'_q d\tau + \\
&+ (1 - \delta) \tau' E_{qq} d\tau + (1 - \delta) \tau' E_{qq} dt + (1 - \delta) \tau' E_{qu} du \Rightarrow \\
\Rightarrow E_u du &= \delta R'_p dt + (1 - \delta) E'_q dt + (1 - \delta) E'_q d\tau + (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qq} dt \\
&+ (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qq} d\tau + (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qu} du - (1 - \delta) t' R_{pp} dt \\
\Rightarrow E_u du - (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qu} du &= \\
&= \delta R'_p dt + (1 - \delta) E'_q dt + (1 - \delta) E'_q d\tau - (1 - \delta) t' R_{pp} dt \Rightarrow \\
\Rightarrow [E_u - (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qu}] du &= \delta R'_p dt - (1 - \delta) t' R_{pp} dt
\end{aligned}$$

Λαμβάνοντας υπόψη τη μεταρρύθμιση (3) προκύπτει:

$$[E_u - (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qu}] du = -\delta \theta R'_p t + (1 - \delta) \theta t' R_{pp} t \quad (4)$$

Η μήτρα R_{pp} είναι θετικά ορισμένη υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει μια δυνατότητα υποκατάστασης μεταξύ των numeraire και των non-numeraire αγαθών. Επίσης, γνωρίζουμε ότι $\theta > 0$ και $0 < \delta < 1$ και άρα $(1 - \delta) > 0$. Γνωρίζουμε ότι $E_u - (1 - \delta) (t + \tau)' E_{qu} > 0$, οπότε η μεταβολή της ευημερίας du εξαρτάται από το πρόσημο της δεξιάς πλευράς της (4). Παρατηρούμε ότι ο πρώτος όρος της δεξιάς πλευράς της (4) είναι αρνητικός και ο δεύτερος όρος θετικός. Άρα, το τελικό αποτέλεσμα δεν είναι σαφές. Έχουμε δύο περιπτώσεις: α) Όσο η παράμετρος δ προσεγγίζει τη μονάδα, αυξάνεται ο πρώτος όρος της (4) και μειώνεται ο δεύτερος όρος. Οπότε το συνολικό αποτέλεσμα είναι αρνητικό, δηλαδή μειώνονται οι πιθανότητες για αύξηση της ευημερίας από τη μεταρρύθμιση, β) Όσο η παράμετρος δ προσεγγίζει το μηδέν, μειώνεται ο πρώτος όρος της (4) και αυξάνεται ο δεύτερος όρος. Οπότε το συνολικό αποτέλεσμα είναι θετικό, δηλαδή υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες αύξησης της ευημερίας από τη μεταρρύθμιση.

Εξετάζουμε για ποιες τιμές του δ η μεταβολή της ευημερίας είναι θετική ($du > 0$). Θα πρέπει να ισχύει: $-\delta\theta R'_p t + (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t > 0$. Οπότε λύνοντας έχουμε:

$$\begin{aligned} -\delta\theta R'_p t + (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t > 0 &\Rightarrow (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t > \delta\theta R'_p t \Rightarrow \\ \Rightarrow (1 - \delta)t'R_{pp} > \delta R'_p &\Rightarrow t'R_{pp} - \delta t'R_{pp} > \delta R'_p \Rightarrow t'R_{pp} > \delta R'_p + \delta t'R_{pp} \Rightarrow \\ \Rightarrow t'R_{pp} > \delta(R'_p + t'R_{pp}) &\Rightarrow \delta < \frac{t'R_{pp}}{R'_p + t'R_{pp}} \end{aligned} \quad (5)$$

Συνεπώς, υπάρχει μια κριτική τιμή δ για την οποία όταν $\delta < \frac{t'R_{pp}}{R'_p + t'R_{pp}}$ ισχύει $du > 0$, δηλαδή βελτίωση της ευημερίας.

Μια ειδική περίπτωση της ανάλυσης αποτελεί η απουσία φορολογικού διοικητικού κόστους, δηλαδή όταν ισχύει $\delta = 0$. Οπότε για $\delta = 0$ η (4) γράφεται: $[E_u - (t + \tau)'E_{qu}]du = \theta t'R_{pp}t$ (6)

Επειδή η μήτρα R_{pp} είναι θετικά ορισμένη ισχύει $t'R_{pp}t > 0$. Επίσης, ισχύει ότι $E_u - (t + \tau)'E_{qu} > 0$, οπότε η μεταβολή της ευημερίας είναι θετική ($du > 0$). Το αποτέλεσμα αυτό συμπίπτει με το αποτέλεσμα της ανάλυσης των Kreickemeier- Raimondos-Moller (2008).

2.2. Φορολογικά έσοδα

Παίρνοντας το ολικό διαφορικό στη (2) και λαμβάνοντας υπόψη ότι $dq = 0$ προκύπτει:

$$\begin{aligned} dG &= E'_q dt + t'E_{qq} \frac{dq}{dt} dt + t'E_{qq} \frac{dq}{d\tau} d\tau + t'E_{qu} du - R'_p dt - t'R_{pp} \frac{dp}{dt} dt \\ &\quad + E'_q d\tau + \tau'E_{qq} \frac{dq}{d\tau} d\tau + \tau'E_{qq} \frac{dq}{dt} dt + \tau'E_{qu} du \Rightarrow \\ \Rightarrow dG &= (t + \tau)'E_{qu} du + (t + \tau)'E_{qq} dt + (t + \tau)'E_{qq} d\tau - R'_p dt - t'R_{pp} dt \Rightarrow \\ \Rightarrow dG &= (t + \tau)'E_{qu} du - t'R_{pp} dt - R'_p dt \end{aligned} \quad (7)$$

Ο πρώτος όρος στη δεξιά πλευρά της (7) είναι η συνδυασμένη μεταβολή σε έσοδα από φόρους και δασμούς λόγω ενός αποτελέσματος εισοδήματος. Ο δεύτερος όρος είναι η μεταβολή στα έσοδα από δασμούς σε δεδομένες τιμές.

Ο τρίτος όρος είναι η καθαρή μεταβολή σε έσοδα από φόρους και δασμούς σε σταθερές ποσότητες.

Λαμβάνοντας υπόψη τη μεταρρύθμιση (3) προκύπτει:

$$dG = (t + \tau)'E_{qu}du + \theta t'R_{pp}t + \theta R'_pt \quad (8)$$

Από τη σχέση (4) προκύπτει:

$$E_u du - (1 - \delta)(t + \tau)'E_{qu}du = -\delta\theta R'_pt + (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t \Rightarrow$$

$$\Rightarrow E_u du - (t + \tau)'E_{qu}du + \delta(t + \tau)'E_{qu}du = -\delta\theta R'_pt + (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t \Rightarrow$$

$$\Rightarrow E_u du + \delta(t + \tau)'E_{qu}du + \delta\theta R'_pt - (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t = (t + \tau)'E_{qu}du \quad (9)$$

Αντικαθιστώντας την (9) στην (8) προκύπτει:

$$dG = (t + \tau)'E_{qu}du + \theta t'R_{pp}t + \theta R'_pt \Rightarrow$$

$$\Rightarrow dG = E_u du + \delta(t + \tau)'E_{qu}du + \delta\theta R'_pt - (1 - \delta)\theta t'R_{pp}t + \theta t'R_{pp}t + \theta R'_pt$$

$$\Rightarrow dG = E_u du + \delta(t + \tau)'E_{qu}du + \delta\theta R'_pt - \theta t'R_{pp}t + \delta\theta t'R_{pp}t + \theta t'R_{pp}t + \theta R'_pt \Rightarrow$$

$$\Rightarrow dG = E_u du + \delta(t + \tau)'E_{qu}du + \delta\theta R'_pt + \delta\theta t'R_{pp}t + \theta R'_pt \Rightarrow$$

$$\Rightarrow dG = [E_u + \delta(t + \tau)'E_{qu}]du + \delta\theta R'_pt + \delta\theta t'R_{pp}t + \theta R'_pt \quad (10)$$

Επειδή η μήτρα R_{pp} είναι θετικά ορισμένη ισχύει $t'R_{pp}t > 0$. Επίσης, ισχύει $\theta > 0$. Υποθέτουμε ότι οι δασμοί είναι μη αρνητικοί ($t \geq 0$). Επομένως, ο δεύτερος, ο τρίτος και ο τέταρτος όρος της δεξιάς πλευράς της (10) είναι θετικοί. Επίσης, ισχύει ότι $E_u - \delta(t + \tau)'E_{qu} > 0$. Εφόσον το τελικό αποτέλεσμα για τη μεταβολή της ευημερίας du δεν είναι σαφές, το τελικό αποτέλεσμα για τη μεταβολή των φορολογικών εσόδων dG είναι αμφίβολο.

Στην ειδική περίπτωση της ανάλυσης που δεν υπάρχει φορολογικό διοικητικό κόστος, δηλαδή όταν ισχύει $\delta = 0$ η (10) γράφεται:

$$dG = E_u du + \theta R'_pt \quad (11)$$

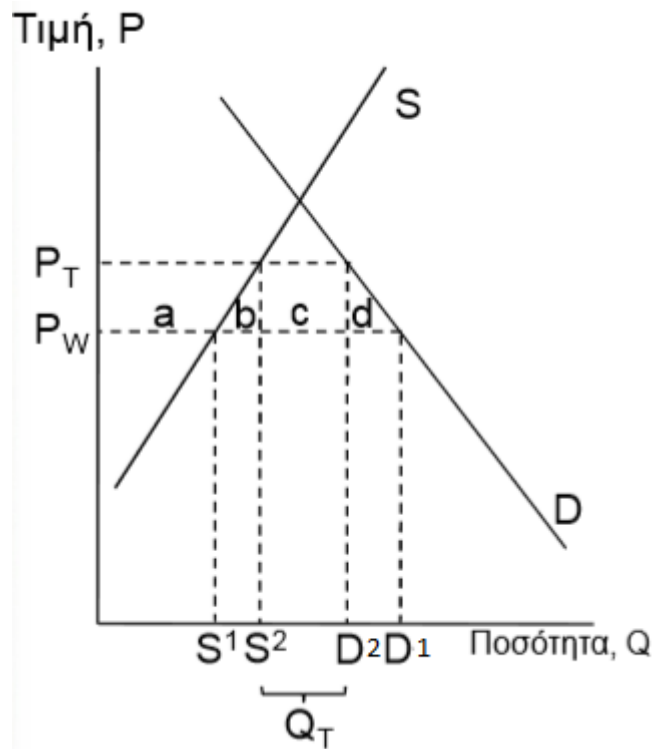
Εφόσον ισχύει $du > 0$ και υποθέτοντας ότι οι δασμοί είναι μη αρνητικοί ($t \geq 0$), η μεταβολή των φορολογικών εσόδων είναι θετική ($dG > 0$) δηλαδή τα φορολογικά έσοδα αυξάνονται. Το αποτέλεσμα αυτό συμπίπτει με το αποτέλεσμα της ανάλυσης των Kreickemeier- Raimondos-Moller (2008).

3.Επίλογος

Οι Keen-Ligthart (1999) και Kreickemeier- Raimondos-Moller (2008) υποστηρίζουν ότι η μείωση των δασμών με μια ταυτόχρονη αύξηση των φόρων κατανάλωσης, οδηγεί σε αύξηση της ευημερίας καθώς και των δημοσίων εσόδων. Ωστόσο, η ύπαρξη υψηλού φορολογικού διοικητικού κόστους (που χαρακτηρίζει τις αναπτυσσόμενες χώρες) καθιστά τη μεταρρύθμιση αυτή μη αποτελεσματική, καθώς υπάρχει πιθανότητα η ευημερία και τα φορολογικά έσοδα να σημειώσουν μείωση. Η εξάλειψη του φορολογικού διοικητικού κόστους αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχή έκβαση αυτής της μεταρρύθμισης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κόστος και όφελος ενός δασμού και ενός φόρου κατανάλωσης σε μια «μικρή χώρα» με απουσία φορολογικού διοικητικού κόστους

Το σχήμα απεικονίζει το κόστος και το όφελος ενός δασμού για μια «μικρή χώρα» (που εισάγει). Ο δασμός αυξάνει την εγχώρια τιμή από P_w σε P_T . Εφόσον πρόκειται για «μικρή χώρα» δεν μπορεί να επηρεάσει τις διεθνείς τιμές. Η εγχώρια παραγωγή αυξάνει από S^1 σε S^2 και η εγχώρια κατανάλωση μειώνεται από D^1 σε D^2 .

Οι παραγωγοί ωφελούνται από το δασμό διότι με την αύξηση της τιμής από P_w σε P_T εισπράττουν μεγαλύτερο ποσό. Το πλεόνασμα του παραγωγού αυξάνει κατά το μέγεθος της επιφάνειας a . Αντίθετα, οι καταναλωτές ζημιώνονται από το δασμό διότι με την αύξηση της τιμής από P_w σε P_T πληρώνουν μεγαλύτερο ποσό. Το πλεόνασμα του καταναλωτή μειώνεται κατά το μέγεθος της επιφάνειας $a+b+c+d$. Επίσης, το κράτος

ωφελείται διότι εισπράττει έσοδα από το δασμό. Τα έσοδα αυτά είναι ίσα με την επιφάνεια c .

Το καθαρό κόστος ενός δασμού είναι:

απώλεια καταναλωτή- όφελος παραγωγού-κρατικά έσοδα, δηλαδή:

$$(a+b+c+d)-a-c=b+d.$$

Συνεπώς το καθαρό αποτέλεσμα ενός δασμού επί της ευημερίας είναι αρνητικό και αποτυπώνεται στις επιφάνειες b και d (Krugman P. – Obstfeld M. (2002)).

Στο σχήμα απεικονίζεται επίσης το κόστος και το όφελος ενός φόρου κατανάλωσης για μια «μικρή χώρα». Ο φόρος κατανάλωσης αυξάνει την τιμή ενός αγαθού και η ζήτηση μειώνεται από D^1 σε D^2 .

Οι καταναλωτές ζημιώνονται από το δασμό διότι με την αύξηση της τιμής πληρώνουν μεγαλύτερο ποσό. Το πλεόνασμα του καταναλωτή μειώνεται κατά το μέγεθος της επιφάνειας $a+b+c+d$. Το κράτος ωφελείται διότι εισπράττει έσοδα από το φόρο. Τα έσοδα αυτά είναι ίσα με την επιφάνεια $a+b+c$.

Συνεπώς το καθαρό αποτέλεσμα ενός δασμού επί της ευημερίας είναι αρνητικό και αποτυπώνεται στην επιφάνεια d .

Παρατηρούμε ότι με την επιβολή ενός φόρου κατανάλωσης (μείωση ευημερίας κατά d) έχουμε μικρότερη στρέβλωση από ότι με την επιβολή δασμού (μείωση ευημερίας κατά $b+d$). Επιπλέον, με την επιβολή ενός φόρου κατανάλωσης τα φορολογικά έσοδα είναι μεγαλύτερα κατά το μέγεθος της επιφάνειας $a+b$ από ότι με την επιβολή ενός δασμού.

Η ανάλυση αυτή ισχύει μόνο στην περίπτωση απουσίας φορολογικού διοικητικού κόστους, δηλαδή όταν $\delta = 0$.

Βιβλιογραφία

Ξένη:

Auriol E. and Warlters M. (2004), "Taxation Base in Developing Countries", working paper, p.p. 1-28

Baunsgaard T. and Keen M. (2010), "Tax revenue and (or?) trade liberalization", *Journal of Public Economics* 94, p.p. 563-577

Beck T., Demirgüç-Kunt A. and Maksimovic V. (2004), "Bank Competition and Access to Finance: International Evidence", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 36, No. 3, Part 2, p.p. 627-648

Bellone F., Musso P., Nesta L. and Schiavo S. (2008), "Financial Constraints and Firm Export Behavior", Discussion Paper No 16, Dipartimento di Economia, Università degli Studi di Trento, p.p. 1-34

Berman N. and Hericourt J. (2008), "Financial Factors and the Margins of Trade: Evidence from Cross-Country Firm-Level Data", working paper, p.p. 1-34

Besley T. and Persson T. (2014), "Why Do Developing Countries Tax So Little?", *Journal of Economic Perspectives*, Volume 28, No. 4, p.p. 99–120

Besley T. and Persson T. (2009), "The Origins of State Capacity: Property Rights, Taxation, and Politics", *American Economic Review*, 99:4, p.p. 1218–1244

Bouet A. and Vaubourg A. G. (2015), "Financial Constraints and International Trade with Endogenous Mode of Competition", IFPRI Discussion Paper 01438, p.p.1-46

Cage J. and Gadenne L. (2012), "The Fiscal Cost of Trade Liberalization", p.p. 1-43

Cheibub J. A. (1998), "Political Regimes and the Extractive Capacity of Governments: Taxation in Democracies and Dictatorships", Cambridge University Press, *World Politics*, Vol. 50, No. 3, pp. 349-376

Davin C. and Manova K. (2010), "Off the Cliff and Back? Credit Conditions and International Trade during the Global Financial Crisis", Paper No. 08, SMU Economics and Statistics Working paper series, p.p.1-50

Davis D. R. (1996), "Trade liberalization and income distribution", National bureau of economic research, Working Paper No. 5693, p.p. 1-17

Egger P. and Kesina M. (2013), "Financial Constraints and Exports: Evidence from Chinese Firms", CESifo Economic Studies, Vol. 59, 4, p.p. 676–706

Emran M.S. (2005), "Revenue-increasing and welfare-enhancing reform of taxes on exports", Journal of Development Economics 77, Elsevier, p.p.277-292

Emran M.S. and Stiglitz J.E. (2005), "On selective indirect tax reform in developing countries", Journal of Public Economics 89, p.p. 599-623

Faber B. (2014), "Trade Liberalization, the Price of Quality, and Inequality: Evidence from Mexican Store Prices", p.p.1-27

Follmi R., Legge S. and Tiemann A. (2014), "Firm-Specific Responses to Trade Liberalization in the Presence of Credit Constraints", Preliminary Version, p.p.1-32

Fungáčová Z., Shamshur A. and Weill L. (2016), "Does bank competition reduce cost of credit? Cross-country evidence from Europe", BOFIT Discussion Papers 6, p.p.1-32

Garcia M. M. and von Haldenwang C. (2016), "Do democracies tax more? Political regime type and taxation", Journal of International Development, p.p. 485-506

Gordon R. and Li W. (2005), "Tax structure in developing countries: Many puzzles and a possible explanation", National bureau of economic research, Working Paper No.11267, p.p. 1-34

Gourdon J. (2007) "Openness and Inequality in Developing Countries: a New Look at the Evidence", CERDI, p.p. 1-49

- Hasan S. M. (2013), "Credit Constraints, Technology Choice and Exports - A Firm Level Study for Latin American Countries", p.p. 1-40
- Hatzipanayotou P.-Michael M.-Miller S. (1994), "Win-win indirect tax reform", *Economic Letters* 44, p.p. 147-151
- Karimi M. - Kaliappan S. R. - Ismail N. W. - Hamzah H. Z. B. (2016), "Does trade liberalization affects international trade tax revenue? Evidence from dynamic panel threshold method", *Ikonomicheski Izsledvania*, p.p.75-87
- Keen M. and Kotsogiannis C. (2003), "Leviathan and capital tax competition in federations", *Journal of Public Economic Theory*, 5 (2), pp. 177–199
- Keen M. and Lighthart J.E. (1999), "Coordinating tariff reduction and domestic tax reform", Working Paper of International Monetary Fund 99/93, p.p. 1-20
- Keen M. and Lighthart J. (2002), "Coordinating tariff reduction and domestic tax reform", *Journal of International Economics* 56, p.p.489-507
- Khattry B. and Rao J. M. (2002), "Fiscal faux pas?: An analysis of the revenue implications of trade liberalization", *World Development* Vol. 30, No. 8, pp. 1431–1444
- Kreickemeier U. and Raimondos-Moller P. (2008), "Tariff-tax reforms and market access", *Journal of Development Economics* 87, Elsevier, p.p.85-91
- Leon F. (2014), "Bank Competition and Credit Constraints in Developing Countries: New Evidence", CERDI, p.p. 1-45
- Love I. and Martinez Peria M. S. (2014), "How Bank Competition Affects Firms' Access to Finance", *The World Bank economic review*, Vol. 29, No. 3, p.p. 413–448
- Manova K. (2008), "Credit constraints, heterogeneous firms, and international trade", National Bureau of Economic Research, Working Paper 14531, p.p. 1-45

Moller L. (2016), "Tax revenue implications of trade liberalization in low-income countries", World Institute for Development Economics Research No. 2016/173, p.p.1-26

Moutos T. (2001), "Why do poor democracies collect a lot of tariff revenue?" , Economics and politics, Vol.13, p.p. 95-112

Muûls M. (2012), "Exporters, Importers and Credit Constraints", CEP Discussion Paper No 1169, p.p. 1-20

Muûls M. (2008), "Exporters and credit constraints. A firm-level approach", National Bank of Belgium, Working Paper Research, No. 139, p.p. 1-35

Naranpanawa A. and Bandara J. S. (2012), "Trade Liberalisation and Income Distribution: Evidence from a Small Open Economy", The Empirical Economics Letters, 11(3), ISSN 1681 8997, p.p.239-249

Peters K. and Schnitzer M. (2012), "Trade liberalization and credit constraints: Why opening up may fail to promote convergence", Discussion Paper No. 380 GESY, p.p. 1-35

Thompson H. (1995), "Free Trade and Income Redistribution in Some Developing and Newly Industrialized Countries", Open economies review 6, p.p. 265-280

Ελληνική:

Krugman P. – Obstfeld M. (2002), Διεθνής Οικονομική, Θεωρία και Πολιτική, Τόμος Α', Εκδόσεις Κριτική